

**Kukŋuä zä wiqe,
Ätnänäqi itkimäkqenqä
Yätamäkqä kukŋuä
hiŋuiqänjä iquvi**

Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iquaunji, quvqä itquaminjuwänğanji, Jonä iqu bukä tä äqäkqe. Qu iquau quvqä itquaminjuwi, ii iqua Jisasi Iqu, iquauqä Naqä Iqu etanğqenqä, quuvqä heqiyätqätanğuwä iutayi. Buki, Kraisi Iqueqä yoqä ämakuwä iqua, hanjä-iqä naqä iquenji, mändi kittqäpŋqä iŋqeyi.

Bukä tä, nätmatqä qänaki timäuniqenqä ktqä kuapänänjä-tänjä iiyi. Ämaqä quuvqä eqiyäpiyä iŋga äpmaminjuwä iqua, kukŋuä ktqä iŋqe, näqŋqä eminjuwi. Itanği ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua, qu maqŋqeqä. Kukŋuä ktqä iunqä quati, ii tiinji. Jisasi Iqu, Naqä-qu eä, Iqueqä hipaeta, Goti Iqu mäkä eeqänänjä itä, Setänä ique-pqe, mändi kittqiyäniqeqä. Ga Jisasi Iqu Iqueqä wäunui qäpu imäkqanğanji, Goti Iqu ämaqä quuvqä heqiyqä mäwquatämäuqä ipu, yänänäqŋqä pmetanğuwä iquaunji, nätmatqä äŋguä hui tii ävänqiyä. Iqu nätmatqä eeqänänjä änyä-hänji imäkäniqä iutanji, qu Iqutä anä äpmapu, hanjä-iqä maeqä pmepŋqäuä.

Jonä iqu, tuwanuä tqenqä kukŋuä ätkqenqä

¹ Kukñuä Jisasi Kraisi Iquenyqä tqu, zä äwäminqetani, Jisasi Iqu ätnänäqi ämaekqenqeyi. Jisasi Kraisi Iqu, nätmatqä maqänä timäuniqñqe, Iqueqä wäunuä-wiyqä iquau ämotquetñqe, Goti Hanjuwä Iqu, Ique ganä ämotquakqe. Itani Jisasi Iqu Iqueqä enätqä hñque, Iqueqä wäunuä-wiyqä Jonä iqunñqä dowatqangi, nätmatqä äki-äkitanä timäuniqä iinqe, kukñuä wätqä enqä-panä iu ämändquakqe. ² Itanga nyi nätmatqä eeqänäñi hiñuä äqunmitani, tiñä ätukqe. “Tä Goti Hanjuwä Iqueä kukñuä naqä-qakui, Jisasi Kraisi Iqu ätqeä.” ³ Ämaqä, Goti Iqueqä kukñuä tä, nätmatqä ätimäuniqenqä a ätäütä, awä ätunitätqä iqtä, ä ämaqä, iqu kukñuä awä tqangi qätä äwiyäpu, ämepu äpmamitpqä iqua-pqe, nätmatqä tä qäpi ae ätimäutñqä iqangi, quñi Goti Iqu äñguä iwimäkqangi yeeqä ipñqäüä.

⁴ Nyi Jonä iqunä tuwanuä tä, qokä-apäkä anä-himqä 7, qua Eesiya iu Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquenñqä äqäyqä. Goti Hanjuwä Iqu, tanga äpmenqä, qänğanä äpmaminqä, ä qänaki inä pmetäninqä-qu eä, heñi qeqä imänqeta äñguä etapätä, heqä äwqe hanuä imbu pmetpñqä emäkquä. Itanga dnä 7, Goti Iqu zä-hawä hiqumuanä eä pmetanqqä iu äpmenuwä iqua,* qu-pqe asä ii emäkpnä. ⁵ Itanga Jisasi Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueä kukñuä naqä-qakuinä awä ätminqä Iqu, ae äpäkonqqä iuta ganä ävaukqä Iqu, itanga qua

---

* **1:4** Itkimäkqä 8:2

täu miqä naqä iquauqä Naqä-qu äpme. Iqu-pqä asä ii emäkätŋqänänji.

Iqu nenyŋqä kuapänä wiŋgaŋgi, Iqueqä häŋegetä, neyaqä suqä quvqä eeqänänjä iutani, huätä äyä änewewqatkqe. ⁶ Iqu ne Iqueqä ämaqä naqä-hŋqunä eätanä, Kanä Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva imäkquatuŋquä, in-emäkkqe. Injitanj, yoqä naqetä, yänänäqŋqä nätmatqä eeqänänjä iu miniqŋqetä, hea ique-ique Iqutanä witäniqe. Ii aanjä naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

⁷ Hiŋuä qumbiyä! Iqu qaquvqeu pmeqä quvepätŋqä itqäuä.† Itanji ämaqä eeqänänji, Iqu äquvepqaŋgutqe, hiŋuä qumbuŋqäuä. Ämaqä Ique zi äukuwä iqua-pqe, hiŋuä anä qumbnä.‡ Ga ämaqä eeqänä, huiwä huitanjä-huitanjä quae-tanji, Iquenyqä kŋuä kuapänä qäpnuwi. Naqä-qakui. Inji ätimäuniqe!

⁸ Goti Naqä, Yänänäqŋqä Eeqänänjä-tänjä Iqu, tii ätqiyä. “Nyi hiŋuiqänqätä, yäpakiŋqätäni, Nqä-näuänjqä. Nyi täŋga äpmeŋqä, qänğanä äpmamiŋqä, ä qänaki inä pmetmniqä Iqunjqä.”

Jonä iqu, Jisasi Ique hiŋuä äqunqenqä

⁹ Nyi Jonä, heqä heyämaqä iqunänji. Nyitä hesä, ne eeqä Jisasi Iqueqä eanitanji, hanjä-iqä asänä ämetanä, Naqä Iqunä miqeunji anä äpmetanä, inji ne eeqä yänänäqŋqä ätqäuanä hanjä-iqe äyä ämiwäutqäŋu. Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuiŋqätä, kukŋuä Jisasi Iqu awä ätumiŋqenqätä, tuäkitqätanğa, qu nyi

† 1:7 Wäunjuŋqä 1:9-11 ‡ 1:7 Sakätiyasi 12:10

qua eqä huväkiyä, kiqä yoqe Patmosi iuñqä huätä änändowatkuwi. ¹⁰ Naqä Iqueqä hiunji eqanğanı, Dñä Änguä Iqu aanä yänänäqñqä nyimeqanğa, nyaqä tuwä ingisañı, ämaqä hñqu mañä yänänäqñqä, häawä enqä-pa, tii tqanği äwikqe. ¹¹ “Si nätmatqä äki hiñuä äqunänä etanğutqe, bukä iu äqäyätinä, ämaqä anä-himqä 7 iu, Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqanuwä iuñqä qäyämävä. Tuwanıui, anä-himqä Epäsäsi, Samina, Pekamumä, Tayätıla, Satisi, Pilendopiya, ä Latisiya iu äqänätqanuwä iquaunqäuä.”

¹² I tqanği äwimi, “Tqu dqutiyä” tmä äkunmäknğqe, golqä hiqi-tä-tqäuqä 7 hñqua tqäutanğä äqunğqe. ¹³ Hiqi-tä-tqäuqä iquauä awä iqiñı, ämaqä enqä-panä Hñqu, qäkä quäuqä yukä bu eeqä ämawqätäuqä äyäuä, Iqueqä quikuä iunı, golqä yauqä ipnatanği äqunğqe. ¹⁴ Iqueqä de, qatäwänänä aanä yäkquanänä äui, ga Iqueqä hiñui, tä äyänätñqä-panä iinı. ¹⁵ Iqueqä yukä iunı, ämaqä hñqu hikä hiuisqä äyänqä, tä tnänä du imäkävetqä-panä iinä äyänğiyä. Iqueqä kukñuä-pqä ätätäqe, eqä äkakä kuapanä äqänğqä-panä iinı. ¹⁶ Iqu Iqueqä hipa ämuanğisañı, qätäqueqä 7 a äqätä, ññ Iqueqä mañitanı, nöpqä-hionaqä ingi-ingisa häñeqä-heñqe ätimäuminğqe. Iqueqä himä-hiqumuanıtanı, mäptqä tnänä ätä äyänğqä-panä iinä äyänatanği äqunğqe.

¹⁷ Ique e äqunmitanı, nyi ämaqä pizqä enqä-panunä, Iqueuä yukä täñä iqi päknğanğa, Iqu Iqueqä hipa ämuanğisañı, nyaqä huiwä haqeqi

änjiyätä, tii ändkqe. “Zä miqä manä. Nyi hiñuiqänqä qänakñqä äpmeñqä Iqunjqä. ¹⁸ Nyi Goti Hänä Äpmeñqä Iqunjqä. Nyi hñqunä äpäkonqce, ga inğa-inğa hänä yqänä äpmaka uwqämniqä Iqunjqä. Nyi ämaqä äpäkonqä iunqätä, ae äpäkombqä iquauqä anjuñqätä, qñqanä hutäuqe, § a äqätänä. ¹⁹ Iñitanji nätmatqä tqä hiñuitä äqunäñi, tuwanuä bukä iu qäyeyä. Nätmatqä tänğa ätimäucenqätä, qänaknda-pqä timäuninqätänji, bukä iu qäyeyä. ²⁰ Si qätäqueqä, Nyaqä hipa ämuangisañä iquatä, golqä hiqi-tä-tqäuqä iquatä, hiñuä äqunäñi, qakui tiinji. Hiqi-tä-tqäuqä iqua, ämaqä anä-himqä 7 iu aquvä äqänätqänjuwä iqua etanğa, qätäqueqä iqua, quwqä enätqä 7 iquayqä” ändkqe.

2

Quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu aquvä äqänätqänjuwä iquauñqä tuwanui

¹ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Epäsäsi iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyä.

Nyi qätäqueqä 7 iquau Nqä hipa ämuangisa äqätmä, Nyi hiqi-tä-tqäuqä 7 iquauä awä iqi iktñqä Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatqä.

² Suqä eeqänänä he itqänjuwi, Nyi näqñqä eänänä. He wäñjuä tnänä ipu, hanä-iqe qäyä ämepu, yänänäqñqä äyä ätqäutqänjuwi. He ämaqä quvqä iqä iquauñi, hesä anä pmapiñqe, hiñuinä mäquñquä itqänjuwi. Ämaqä hesä äpmepu, ‘Goti Hanjuwä Iqu, ne wäñjuänqä

---

§ 1:18 Itkimäkqä 6:8; 20:13

änandowatqeqä' quangä etätqänjuwä iquaunqe, he kjuä änguänä iwäsäupu, quangä iquaunji, ae äyä ämäqumuetqänjuwi. ³ Ämaqe, he Nyaqä yoqe a qätätangä eqänäpu, ga he quvqä emäkätqätanguwä-qe, he yänänäqñqä ätqäupu, hanä-iqä ii ämepu, wäunjuä tnänjä iquenqe enyqä miqä itqänjuwi. He iinjä itqätanguwinqe, Nyi näqñqä ae enjä.

⁴ Iinjä etangi Nyi hesäñi, kukñuä hui täñunjqä. He Nyinyqä quuvqä kinğanä eqiyäpiyanğanji, kuapanä enyäminqä-qe, täñğanji iinjä hmanji. ⁵ Qänğanäñi, he suqä änguä inä imäkminjuwi, huätä vquatämäupu, qua iqi ae äyä äpäknjuwi. Iinjä etangi hiqä suqä qänğanä imäkminjuwinqe, kjuä indqänäpu, hiqä kjuä äkunmäknäpu, suqä qänğanä äänä imäkminjuwä etangutqe, asä iinjä imäqäpñqe. He iinjä mimäkqä iqangpqe, Nyi äpätmä hiqä hiqi-tetä kiqä ätqäuqetä, huätä metaumqänä. ⁶ Ga hiqä suqä änguä hñqu tiinjä. He Nikolasi ique qänaki itqänjuwä iquauä suqenqe, yasämä maenqä eä. Nyi-pqe iquauä suqenqe, yasämä manyinqä eä.

⁷ Ämaqä, Dñä Änguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänjuwä iquau tquangi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipñqe. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi iquaunji, zä-häukuä hanjä hea ique-ique pmeqä vqe, qäyä dupñqä hinjuinä qunmniqueqä. Zä iinjä iqu, qäukuä haqä Goti Hanjuwä Iqueä wäunjuä iqi ätqäunä.

Quuvqä heqiyqä Samina iu aquvä äqänätqänjuwä iquaunqä tuwanji

⁸ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Samina iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyä.

Nyi hiñuiqänqä qänakñqä äpmeñqä,* ga hñqunä äpäkonqä-qe, anqumä ävautmä hänä äpmeñqä† Iqunä, kukñuä tä siñqä ändowatqä.

⁹ Nyi he hanä-iqätä, täñä-huñqätä, emetñqenqe, näqñqä ae emä, ga he nätmatqä qua täutañi, maeqä aanqä äpmeñuwinqe, nyi näqñqä ae eäqä. Iiñä etañqä-qe, he nätmatqä kuapänänä-tänuenä yqänä äpmeñä. Ämaqä hñqua, he kukñuä tuwängisa etätqänuwinqe, nyi näqñqä ae enä. Ämaqä, ‘Ne Israitqä iquneyqä’ ätäätqänuwä-qe, oee, qu Setänä iqueqä-quayi. ¹⁰ He hanä-iqä emetñqä itñqe, zä miqä pambiyä. Qätä nyipu. Setänä iqu, “He Goti Iquenyqä quuvqä yqänä eqiyätqänäpiyä” tä yamwiqä hiyätñqe, hñquenä anä guä kiqiyäueqä iuñqä upñqä emäkänä. I hitañgi hanä-iqä, täñä-huñqä ämepu, hiunji 10 enqä-pa pmapnuwi. Iiñä etañgi qu he pizqä qäyä hepäkñqä-qe, quuvqä heqiyqe, a yänänäqñqä kiqätpiyä. He iinji ämawqätäuqanqppqe, Nyi hänä hea ique-ique pmeqe etapmniqeqä.

¹¹ Ämaqä, Dñä Ängüä Iqu, Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanqi, qätä äwipqä iqua, qänaknä wipñqeqä. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämawqätäumipqä iqua, äpäkonqä huiziqu‡ qui miwimäkqä danä yäniqeqä. Aanä hma naqä-qakui.

---

* 2:8 Itkimäkqä 1:17 † 2:8 Itkimäkqä 1:18 ‡ 2:11 Itkimäkqä 20:14

Quuvqä heqiyqä Pekamumä iu aquvä äqänätqänuwä iquauŋqä tuwanui

12 Enätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Pekamumä iu ämitŋqä iquenqe, kuknuä tii ätätnä qi.

Nyi näpqä-hionaqä inŋi-inŋisa häneqä-heŋqä ämenqä§ Iqunä, kuknuä tä sinqä ändowatämepqä.

13 He aŋä äpmeŋuwiŋqe, Nyi näqŋqä ae enä. Iqinŋi, Setänä iqueqä aŋä äquatäuqämenqä iuyi. Iinä etaŋgi he Nyaqä yoqe a yänänäqŋqä äkiqätäpu, hiqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, zä maeqä itqäŋuwi. Qänŋanäŋi, Andipasi iqu Nyaqä kuknui qänaknä itä, Nyinyqä awä-tqä-qu eä, anä äyä äpmamiŋuwi. Qu iquenŋi, aŋä Setänä iqu äpmeŋqä iqi päsqanŋuwänŋanä-pqe, he Nyi tuwä manjijqä ikuwi.

14 Iinä etaŋgi Nyi hesäŋi, kuknuä hui täŋunŋi. Hesänä hui, Balamä* iqueuä suqe, a yqänä äqätpu äpmeŋä. Qänŋanäŋi Balamä iqu, suqä Israitqä iquau quanŋä tquenqe, Balakä ique ämotqueqanŋi, qu suqä quvqeu äpäknäpu, nanuä goti quanŋä iunqä hiqäva imäkpqe änäpu, huiwä yanä hiŋgi inqä imäkmiŋuwi.

15 Asä iinŋi, ämaqä hesä äpmeŋuwä hui, Nikolasi iqueqä ämaqä iquauä kuknuä dunä qänaknä itqänä. 16 Ii itqätanŋuwitanŋi, he täŋganŋi hiqä kŋui äkunmäkmbiyä. Iinŋi hma etaŋgutqe, maqänäŋi, Nyi heŋqä äquvepätmä, ga Nyi, ämaqä iinä itqäŋuwä iquatä, näpqä-hionaqä yanäqŋquä Nyaqä manä täu äwiŋqetä, mäkä hunanä.

§ 2:12 Itkimäkqä 1:16 * 2:14 A Täuqä 22:5-24:25

17 Ämaqä, Dñä Ängüä Iqu, Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanği, qätä äwipqä iqua, qänaki wipñqänäyi. Ga ämaqä, mäkä äunäpiyâ iu ämâwqätäumipqä iqua, Nyi buayä Mana† zä äwiñqe ämuayätmä, hikä qäpaiqä yoqä änyä-hänjä äqänänqä hñqu-pqe äwimniqe. Yoqä iinjä iquenqe, ämaqä hñqu änyä maqñqä heniqe. Ämaqä, hikä qäpaiqä ämetqä iqunä, näqñqä heniqe.

Quuvqä heqiyqä Tayätila iu aquvä äqänätqänuwä iquauñqä tuwanji

18 Enätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Tayätila iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyâ.

Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunä eämä, hiñuä tä äyänätñqä-panitä, yukä hikä hiuisqä äyänqä-panitä täñä Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatämepqä.

19 Nyi suqä eeqänänjä he imäkätqänuwiñqe, näqñqä ae ämenjä. He huiziunqä henğanği, Nyinyqä quuvqä eqiyäpu, ämaqä huizi iquau yätämäkqä äväpu, itanğa hanjä-iqä qäyâ ämepu yänänäqñqä ätqäunuwñqe, Nyi näqñqä ae enä. Hiqä suqä qänğanä-pqä imiñuwä eeqänänji, aanjä äñguanänjä ätimäüä.

20 Iinjä etanği Nyi hesänji, kukñuä hui-pqä inä Täñunji. Apäkä Jesepetqi 'Hiñuä-tqinjä' ätätnqä ii, hesä qäyâ pmetñqä hiñuinä äqunätqänuwiqä. Apäkä ii, Nyaqä ämaqä wäunüä imäkqäpñqä iquauñi, quanğä ätuätä, suqä huiwä yanjä hiñgi inqä ämotquetä, nanjuä

† 2:17 Angumä Itmakqä 16:21; A Täuqä 11:8; Jonä 6:49

goti quañgä iquauñqä hiqäva-pqä imäkpqe, ämbñqä ätuätñqä iiyi. ²¹ Nyi, 'Iiyqä suqä quvqä hui äkunmäknänqutiyä' tmä, hiñuinä äqunmä pmetañgä, iiyqä knui makunmäknqä itä, suqä huiwä yanä hiñgi änäänä äväkitqänä.

²² E äväkitñqä-qae, he qätä nyipiyä! Nyi apäkä iinji, täñä-huñqä naqänänjitä, ä täñä-yaqä naqänänjitä, metñqä wimäkmä. Itanğa ämaqä iisä hiqaqä anä äwäyakitqäñuwä iqua, quwqä knui makunmäknqä ipu, iiyqä suqeu qänaki yqänä itqätanğppqe, Nyi iquauñi täñä-huñqätä, hañä-iqä naqänänjä wimä. ²³ Qokä-apäkä, ymeqä eñqä-pa ii qänaknä ävätqäñuwä iquauñi, eeqänä pizqä päkmniqeqä. Iinjä imäkqanğqetani, ämaqä Nyaqä yoqenqä im-imä aquvä äqänätqäñuwä eeqänänjä iqua, tiinñqe, näqñqä mapnuwi. Nyi ämaqä eeqänänjä iquenñqä knuiutä, äwqeutä iwäsäutmä, ga he suqä imäkätqäñuwä-pa kimani, hñqunä-hñqunä e hetapqäumniqe.

²⁴ Iinjä etanği qokä-apäkä huizi, Tayätila äpmapu, apäkä iiyqä kukñuii qänaknä miqä ipu, itanğa suqä qu, "Setänä iqueqä kukñuä ze eä-qä" ätätqäñuwinñqe, näqñqä mämeqä itqäñuwä iquenä, Nyi 'Hañä-iqä hñqu heyaqä haqeqi maeqä ymä' hitmñqeqä. ²⁵ I etanği nätmätqä eeqänänjä he a äqätanğwi, Nyi äquvepmqänğanqä a yänänäqñqä qätätanğpu.

²⁶⁻²⁷ Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäupu, Nyaqä suqeu hiunji yäpakänğanqä qänaknä imipqä iqua, iinji Nyi iquau-iquauqänji, Nqä Apiqu ändapqä-pa, *qokä-apäkä eeqänänjä äpmakuwäñuwä iuqä nyuänjä ämiqä pmeniqä*

iinqe, Nyi yoqä wimniqe. Itanğa ämaqä hñqu qua qondä ämisqiyätä, zinanuä imäkqä-panä iinji, iqu yäkkä woyqä a äqätä iquau äminqiyä.‡
 28 Iinä imitätqä iqueni, Nyi qätäqueqä zinuitä ätimäutä äyänätñqä iquſ wimniqe.

29 Ämaqä, Dñä Änguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanği, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipñeqä.

3

Quuvqä heqiyqä Satisi iu aquvä äqänätqänuwä iquaunqä tuwanui

1 Enätqä ämaqä quuvqä heqiyqä Satisi iu ämitñqä iquenqe, kukñuä tii ätätnä qäyä.

Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä dñä 7 itä,* itanğa qätäqueqä 7 itänä Täñunä eämä, kukñuä tä sinqä ändowatämepqä.

Suqä eeqänänjä he itqänuwinqe, Nyi näqñqä ae enä. Qu henyqe, “Hänjä äpmenäüä” ätätqänuwä-qe, he ae äpäkonjuwä-panä iquenjqä.

2 Hiqä suqä eeqänänjä imäkätqänuwä, Nyi Nqä Goti Iqueqä hinuä iqisanji, hñqu aanä jänänänjä mäqunquä inqä-qae, he hiqaqä äwinuwi ivatuwänäpu, hiqä suqä mapäkonqä yqänä äwinqe, yänänäqñqä anği imäkqanğpu.

3 Qänğanänji, he kukñuä änguä we-hunqä-tänji qätä äwiyäpu, ae ämakuwi, he iinqä kñuä indqänäpu, ängüänä ämipu, hiqä suqä quvqenqe, kñuä kunmäkmbiyä. He mävaucä ipu, hiqaqä

‡ 2:26-27 Apqä Bukä 2:8-9 § 2:28 Itkimäkqä 22:16 * 3:1
 Itkimäkqä 1:4

yqänä äwämipqe, quwä-meqä hñqu emeqänqe änyä maqñqä eänuwä-pa, Nyi asä iinjä emamä.

⁴ Inäqe, he Satisi iu äpmeñuwitanä hui, quwqä ämuasmänqe, kiyä mätqä mimäqä iquwi. Iqua qäyunä epiyitanä, ämuasmänqä qäpaiqä ämipnäpu, Nyitä qanä anä ikiquatunqe.

⁵ Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyi ämuasmänqä qäpaiqä iinjä äwiptätmä, iquauqä yoqä bukä hñjä-pmeqä iunä, huätä makutqä imniqe. Oeyqä. Nyi iquauñqe, Nqä Apiqueqä hinuä iqisa, ä Iqueqä enätqä iquauä hinuä iqisa-pqe, 'Iqua Nqeqä' tmniqä iunänji.

⁶ Ämaqä, Dñä Änguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanägi, qätä äwipqä iqua, qänaki wipñqänänji.

Quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu aquvä äqänätqänuwä iquauñqä tuwanägi

⁷ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Pilendopiya iu ämitñqä iqenqe, kukñuä tii ätätnä qäyämävä.

Nyi suqä änguä jänänänä imäkätmä, aañä Naqä-qakuä-qunä eämä, itanä Nyi Dewiti iqueqä qñqanä hutäuqe† a äqätänqä Iqunä. Nyi anä qñqanä hutemqe, ämaqä hñqu anä mämäyeqä yänqiyä. Itanä Nyi anä qñqanä ämäyemqeunä, ämaqä hñqu anä mautäuqä yänqiyä. Nyi iinjä iqä iutanä Iqunä, kukñuä tä sinqä ändowatqä.

⁸ Suqä eeqänänä he itqänuwinqe, Nyi näqñqä ae enä. Hinuä qumbiyä. Hiqä hipenüä iunä, Nyi qñqanä ae äuteqä-qae, ämaqä hñqu anä

† 3:7 Asayä 22:22; Itkimäqä 1:18

änä mämäyeqä yänä. Hiqä yänänäqñqe naqä ma, wänqäpu witañgi, itaŋga Nyaqä kukñui, qänaknä ipu, Nyaqä yoqe, imä zä maeqä da itqänjuwiñqe, Nyi näqñqä ae ämeqe.

⁹ Ämaqä Israitqä iquautañä iqi äpmapu, “Ne Israitqä iqune, Goti Iqueqä ämaqä iquneyqä” ätätqänjuwä iquaunqe, he näqñqä ae eñä. Iqua quanğä iinä ätäpiyä-qe, naqä-qakui, Setänä iqueqä ämaqä iquayi. I hitañgi qätä nyipiyä! Nyi iquau eyqiyämeqanğundi, iqua Nyi henyqä kuapänä änyinğanğutqenqe näqñqä epu, hiqä yukä-tañä qäqi äpäpu, qonğä qutaseppnuwi.

¹⁰ Nyi yänänäqñqä tqäupñqä kukñuä etkqe, he qänaknä itqänjuwitañi, Nyi ämeyqanğundi, ga qokä-apäkä eeqänänğä qua täu äpmeñuwä iu yamwiqä väniqñqä timäutñqä itñqä iqu, he memeqä da yänqiyä. ¹¹ Nyi henqä maqänä quvepmä. Mä heqä ämawqutäuwuwä yññai‡ ämaqä hñqu huätä equvqñqe, nätmatqä he ämeñuwä ii, a yänänäqñqä qätätanğpu.

¹² Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämawqätäumitpqä iqua, Goti Iqueqä anğä iunği äväma näweqä uwqänqe, Nyi iquaunği, anğä anğizä äqutnänğqä eñqä-pa, yänänäqñqä qutemniqe. Inği Nyi yoqä hñquaqu-hñquenğä iqua, iquau pmutemniqe. Nqä Goti Iqueqä yoqetä, Iqueqä anğä-himqä naqetanğä yoqetä, itaŋga Nqä yoqä änyä-hänğä iqu-pqä qäsä. Nqä Goti Iqueqä anğä-himqä iqu, ii Jerusälemä Änyä Hänğä, Iquesa qäukuä yätu äväma päniqä iquvi.

‡ **3:11** Qanğanänği, ämaqä mäkiutä, hänğä tnänğä wqeutä, ämawqätäukqe iqu, mbqä mämeqä, yññja ämetä ämäuinqe.

¹³ Ämaqä, Dnä Änguä Iqu Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanqi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipnqe.

Quuvqä heqiyqä Latisiya iu aquvä äqänätqänuwä iquauqä tuwanui

¹⁴ Enätqä, ämaqä quuvqä heqiyqä Latisiya iu ämitnqä iquenqe, kuknuä tii ätätinä qäyämäv.

Nyi “Ii naqä-qakuiqä” Tqä Iqunä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä awä ätätmängani, Iqueqä kuknuä eeqänäni aanä jänänä dinä ätätnqä Iqunjqä. Nätmatqä eeqänänä Goti Iqu imäkkqetanä Qakuä Iqunä, kuknuä tä sinyqä ändowatqä.

¹⁵ Suqä eeqänänä he itqänuwinqe, Nyi näqnqä ae enä. He tnänä-qe, isqä-qe mäpmeqä injuwinqe, Nyi näqnqe ae ämeqe. Nyi he tnänä-qe, isqä-qe pmapnqä änyinqiyä. ¹⁶ Inj he tnänänqä, isqänqä, mäpmeqä, awänä pmetanqä eqänätmä, Nqä manita quta enjuiyqä. ¹⁷ “Ne mbqä kuapä-tänuneyqae, nätmatqä hävemnäqnqä ämetanä, hnjuahnjuanjä äwa miqä injunä” ätätqänuwä-qe, oeyä. Nyaqä hinqiqini, he aanä ququvqä yqänä pmetanguwinqä, ämaqe, henyqä huäqä kiinjä wunänqiyä. He nätmatqä hesä näweqä winiqä iqu maeqä, hinuä pisqä äpmapu, itanga he huiwinä imbu äpmenä. Iwä hiqä-hiuäni, iinqe änyä maqnqä yqänä enä. ¹⁸ I etanqi Nyi knuä iqä tii hetapmqe. Golqä, quvqä qäsä maeqä yätnqä tä änqä hui, Nyita mbqä ipu, mbqä kuapänänä-tänuenä hipnqänänyä. Itanga ämuasmänqä qäpaiqä, hiqä huiwiu ktqä

hiqumuätäutŋqe, Nyita mbqä ipu, ämaqe he huiwinänyqä äpmapu, womba-tänjä pmetanŋpi, hiŋuä maiŋŋqä ipŋqänänyä. Nŋ marasiŋqä aowä hui, hiqä hiŋuiu mäuepŋqe, Nyita mbqä ipu, iwä hiqä hiŋui, äŋguä qämbŋqänänyä.

¹⁹ Itanŋaŋi Nyi ämaqä huiunŋqä änyinŋqe, Nyi iquauŋi, quwqä suqä quvqenŋqä näqŋqä ävätmä, jänä iwimäkätŋqe. I etanŋi he hiqä suqenŋqe kŋuä äkunmäknäpu, jänä pmapŋqä tnänjä imäkŋgaŋpu.

²⁰ He hiŋuä ŋqämbiyä! Nyi anä qänqanä-tänjä iqi ätqäümä, qŋqanä iu ptqä päsqanŋa, ämaqä hŋqu Nyaqä maŋi qätä änyiyätä, qŋqanä noteyätqe, ga Nyi yäpä yänŋisa äpaquvätmä, ye buayä anä neŋqueä.

²¹ Ämaqä, mäkä äunäpiyä iu ämäwqätäumipqä iqua, Nyitä ämiquatunŋquä Nyaqä zä-hawä iunŋi, anä pmenique. Ii, qänŋanä Nyi mäkä äunätayä iu ämäwqätäutmä, Nqä Apiqutä miqenŋqe, Iqueqä zä-hawä iu anä äpmakueä-panä iiyqä.

²² Ämaqä, Dŋä Äŋguä Iqu Nyaqä yoqenŋqä aquvä äqänätqänuwä iquau tquanŋi, qätä äwipqä iqua, qänaki inä wipnuwänŋqe.

4

Jonä iqu, nätmätqä qäukuä yätu witanŋi äqunŋqenŋqä

¹ Nätmätqä tä qäpu ae äpäwqanŋa, qäukuä haqä yänŋiŋi qŋqanä hŋqu hutänätanŋi äqunŋqqe. Itanŋa maŋä* nyi qänŋanä hääwä

---

* 4:1 Itkimäkqä 1:10

enqä-panä tqanqi äwikqä iqu, tii ändkqe. “Si täqinyqä yapiyâ. Ga Nyi nätmatqä eeqänänjä qänaki timäuniŋqe, ämäktquamqänänjä.”

² Itanğa Dnâ Änğuä Iqu yänänäqŋqä maqänä nyimeqanğa, qäukuä haqä yätuŋi, ämiqä iqueqä zä-hawä hŋqu tqäutaŋgi, ga iqi äpmeŋqä Iqu, tiinjä etaŋgi äqunŋqe.† ³ Zä-hawä iu äpmeŋqä Iquesaŋi, qoqiyyqä hioätqätä, häŋesqätä, yänätaŋgi, ga wäpinyiqukuä hŋqu zä-hawä ique awä iqi ämamäüäqe, kiqä we-hunŋqe aañä naqänänjä hunätaŋgi äqunŋqe. ⁴ Ämiqä Iqueqä zä-hawä iinjä iqu, hawä 24 huizi iquauä awä iqi ätqäumiŋqe. Itanğa zä-hawä iquaunŋi, ämaqä naqä iqua hŋqunä-hŋqunä äpmakäumiŋuwi. Iqua ämuasmänŋqä qäpaiqä-tänjä-qua, itanğa quwqä nyuänjä iunŋi, golqä ynŋa mäuqä-quayi. ⁵ Zä-hawä iinjä iquesaŋi, we-hunŋqe nyuauä iqanğa, mmqä ätätä kâkaqä tqanqi äwikqe. Zä-hawä iqueqä hipenüanŋgisani, tä hänaqä 7 äsminiwi. Tä hänaqä iqua, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dñiyi.‡ ⁶ Zä-hawä iinjä iqueqä hipenüä iqisaŋi, nätmatqä hŋqu äwämiŋqe. Ii eqä-huänjä naqänänjä enqä-panä iqueyi. Nätmatqä iinjä iqu, aañä quvanyäqŋqä kiinŋi.

Itanğa nätmatqä hänjä-pmeqä-tänjä hŋquaqui-hŋquaquinjä, zä-hawä hitunuä hŋquaqui-hŋquaquinjä iu pämä ätqäumiŋuwi. Iqua quwqä hiqumuanŋgisatä, tuwänŋgisatäni, hiñuä kuapänä äqänŋgäumiŋuwi. ⁷ Iquautanjä hiñuiqänjä iqu, ii laiyonqä enqä-panä iquvi. Ga

---

† 4:2 Esekiyäli 1:26-28. Itkimäkqä 7:10 iunŋi, Jonä iqu ‘Zä-hawä iu äpmeŋqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä’ ätkqe. ‡ 4:5 Itkimäkqä 1:4

huiziqu, bulumäka qokä enqä-panä iqueyqä. Itanğa huiziqu, iqueqä hiqumuanı, ämaqeüqä enqä-pa änyänä. Iwä aanjä yäpakä äpmeñqä iqu, ymäüäkä aanjä naqänänjä haqeu äväwa ikitñqä iinjä enqä-panä iqueyi. ⁸ Nätmatqä hñquaqui-hñquaquinjä hñjä-pmeqä-tänjä iqua, huqä 6-tänjä iquayi. Itanğa hinuä kuapanänji, quwqä huiwiu, ä quwqä huqeunı-pqe inä ämuäpmuäminqe. Iinjä iqua heatqänğatä, hiunjinğatä, tii tqäpñqäuä.

“Naqä Iqu, ii Goti Yänänäqñqä Eeqänänjä-tänjä Iqu, hñqutä enqä-panä manä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänä, Kiqä-kiuänänjçä. Iqu qänğanä äpmaminçä, tänğa äpmeñqä, itanğa qänaki pmetäniqeqä.”

Qu kukñuä iinjä di, mamäwänqä danä iqäpnä.

⁹ Nätmatqä iinjä iqua, zä-hawä ique äpmeñqä, ga hea ique-ique pmetäniqä Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, ‘änğuiqä’ tqäpñqäuä. ¹⁰ Iinjä itqätanğppänğa, ämaqä naqä 24 iqua, zä-hawä iu äpmeñqä ga hea ique-ique pmetäniqä Iqueuä hipenüä iqi qonjä äqutasepäpu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, quwqä yññai equväpu, zä-hawä iqueä hipenüä nänji eäpu, tii tqäpñqäuä.

¹¹ “Naqä Iquki, Si neqä Goti Iqukiyqä. Eeqänä ämäwqätäunji, Tqä-täuänänjçä. Itanğa ämaqä eeqänänji, Sinyqä yeeqä ipu, Tqä yoqe haqeu ämamäupu, ‘Si Yänänäqñqä-kuiyqä’ tqäpñqäuä. Ii tiinjä etanğiyi. Nätmatqä eeqänänji, Si imäkätinä, itanğa äkinçä Tqä dutanä imäkqanğnä, ätimäutä, tänğanı äyä äwinä.”

5

Bukinqätä, Sipsipqä Meqä Iquenqätä

¹ Zä-hawä iu äpmenqä iqueqä hipa ämuangisañi, bukä hñqu witañgi äqungqe. Bukä iinjä iqu quäuqänänjä-qu eä, qu tuwanjuä inji-ingisa äqäyäpu, itaŋga äkuäpipu ekuwi. Itaŋga ique a yänänäqñqä kiqätätñqe, qu nyujuä taki ändäupu, itaŋga kiqä taki bukä iu 7 ändäupu, ämänyäpu, ekuwinä äqungqe.

² Asä qäŋgañi, eñätqä yänänäqñqä hñqu, mañä yänänäqñqä tii tqaŋgi äqungqe. “Ämaqä huiziquau ämäwqätäutä, nyujuä takä bukä iu ämänyäpu equwi, aŋgi equvätä ävatätñqe, äsqukä?” ³ I etaŋgi bukä ävatätä, yäpä ingisa hiñjuä qunätñqe, ämaqä hñqu qäukuä yätunä, qua täunä, ä qua yäpä mäŋgisañä-qe, mäpmeqä danä eänä. ⁴ Ämaqä hñqu bukä iqueni, ävatätä yäpä ingisa hiñjuä qunätñqä hma etaŋgi, nyi kñjuä kuapänä äqämiñqe. ⁵ Itaŋga ämaqä naqä iquautañä hñqu tii ändqiyä. “Si kñjuä maqiyqä panä. Hiñjuä qunyä. Laiyonqä Tqu, Jutä iqueqä hueqä-himqeta,* ämiqä naqä Dewiti iquesañä-queqä.† Iqu Iqueqä mäkä-huñqä iquaunji mäñdi ämäuñguatätä, itaŋga Iqu nyujuä takä bukä iu ämäñnänñqe, equvätä, buki ävatänqiyä.”

⁶ I dqaŋga, Sipsipqä Meqä Hñqu pämä tqäutaŋgi äqungqe. Iinjä Iqu tiinjä-nänjä-queqä. Qu ae pizqä äpäkkuwä-nänjä-quvi. Iqu zä-hawä iqueuätä, nätmätqä häñjä-pmeqä-tänjä hñquaqui-hñquaquinä iquauätä, ämaqä

* 5:5 Ipäqäkqä 49:9 † 5:5 Asayä 11:1,10; Itkimäkqä 22:16

naqä iquauätä awä iqi ätqäuminqce. Iqueqä nyuänjä hänyenätä, ä Iqueqä hinjuätänji, 7 iquayi. Hinjuä iinji, ii Goti Hanjuwä Iqueqä dnä, qua eeqänänjä iunqä im-imä ändowatkqä iquayi. ⁷ Itanji, Sipsipqä Meqä Iqu, zä-hawä iu äpmenqä Iqu-tänjä qäqiqi äpäqe, bukä iqueuä hipa ämuangisa äwinqce ämakqe. ⁸ Iqu bukä ae meqanğa, inğanji nätmatqä hänjä-pmeqä-tänjä iquatä, ämaqä naqä 24 iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqu-tänjä iqi äpäpu, qonjä äwoktäukuwi. Iqua gitatä, golqä hevqä suakä jinanjä-weqä-tänjä itä, a äqätminuwi. Jinanjä-weqe, ii Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä tqeyqä. ⁹ Itanğanji qu apqä änyä-hänjä hñqu tii ätukuwi.

“Si bukä ämetnä, nyunuä takä iu ämänänqce angi equvätinä ävattñqe, änguanänjä Iqukiyqä. Qu pizqä ae kpäsqanğuwänğa, itanğa Tqä hänqeta qokä-apäkä iu itmetnä, Goti Hanjuwä Ique äwiknä-qae, Si änguä Iqukiyqä. Qokä-apäkä Si mbqä imakñi, qu hueqä-himqä eeqänänjä iutatä, anjä-kukñuä eeqänänjä iutatä, huiwä huitanjä-huitanjä änyänuwä iutatä, itanğa qua eeqänänjä iutatä imakñä iquayi. ¹⁰ Si iquaunji, neqä Goti Iquenqä hiqäva-imäkqä imäkqanğnä, itanğa Iqu iquaunqä ämiqä-qu pmetñqänänjä. Itanğa qu qua täu miqäpnuwänqänänjä.”

¹¹ Itanğa nyi hinjuä angi äqunqce, enätqä iqua, zä-hawä ique, nätmatqä hänjä-pmeqä-tänjä iquau, itanğa ämaqä naqä iquau awä iqi ämamäupu ätqäupu, manjä tnänjä tqanğä qätä äwikqe. Ynaunjqä manjä e ätminuwä iqua, aanjä

qäqi hmanji. Qu aanjä, aanjä kuapänänjä, a änä matäuqänäni. ¹² Qu e ätqäpiyänğanji, manjä tnänjä tiinjä ätminjuwi.

“Sipsipqä Meqä qänğanä pizqä äpäkkuwä Iqu, yoqä naqetä, nätmatqä änguänänjitä, ä näqñqä-pqetä, itanğa yänänäqñqä naqänänjä-pqetä meqänqe, änguänänji, ii Qäqueqä. Ga Iqu ämaqä eeqänänji, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, yeeqä ipu, Iquenqä ‘änguiqä’ ätäpu, ävätqänjuwä-pqenqe, änguänänji, ii Qäqueqä.”

¹³ Itanji nyi nätmatqä huitanjä-huitanjä Goti Iqu imäkkqe, kukñuä tqanğä qätä äwikqe. Ii nätmatqä qäukuä haqä yätu äwiñqä, ä qua täu äwiñqä, ññ qua yäpä mäñgisa äwiñqä, itanğa eqä-pñä iu äwäkäwänqä-pqä iuä. Nñqä, nätmatqä eeqänänjä, eeqänänjä iu äwäkäwänqe, qu tiinjä tqanğä äwikqe.

“Zä-hawä iu äpmenqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutäni, Iquaqu ‘änguiqä’ eeqänänji ämesinyä, itanğa yoqä naqeu, yeeqä inqe, yänänäqñqe, kiqä hea ique-iquenqä manyiyänqä.”

¹⁴ Itanğa nätmatqä hänjä-pmeqä-tänjä hñquaqui-hñquaquinjä iqua, “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä” tätqätanğuwänğa, ämaqä naqä iqua qonjä äuktäupu, yoqä naqä äwiminjuwi.

6

Sipsipqä Meqä Iqu, nyunjuä takä iquau equkqänğanqä

¹ Nyi Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä bukä iu ämänänñqä iquautañä hiñuiqäñä ique, huätä equvqanñi äqunñqe. Itanña nätmatqä hänä-pmeqä-tänä iquautañä hñqu, “Si biyä” ätätäqänñani, iqueqä quväkitañi qäukuä mmqä ätqä-pa tqanñi äwikqe. ² Iinñä äwimitañi, nyi hiñuä anñi äqunñqque, hosi qäpaiqä hñque äqunñqe. Ämaqä, hosiu äpmeqä iqu, yquakä a qätätanña, qu mäkitañä ämäwqätäuqä ynñai vqanñuwänña, iqu mäkä iunñi ämäwqätäutñqä kñuä äme, iqäukqe.

³ Inñani Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä huizi huätä equvqanña, nätmatqä hänä-pmeqä-tänä iutanñä huiziñu, tii tqanñi äwikqe, “Si biyä.”

⁴ Itañi, hosi hänesqä hñqu ätimäukqe. Ga ämaqä hosiu äpmeqä iquenñi, yänänäqñqä äwikuwi. Yänänäqñqä ii, ämaqeñqä äwqä hanuä pmeqe huätä motaumäuqanña, iwä ämaqe, quwqä-quwä pizqä päkmbnuwä diñqeñuä. Itanña wäñuä ii imäkätñqe, näpqa-hionaqä naqänänñä hñqu, ique äwikuwi.

⁵ Iinñä äqunmitañi anñinñi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä 3 ique equvqanña, nätmatqä hänä-pmeqä-tänä iutanñä huiziñu, tii tqanñi äwikqe, “Si biyä.” Itanña anñinñi, nyi hosi hiawiñqä hñqu timäuqanña, ique äpmeqä iqu, nätmatqä kuä-sñgumetqä iwäsäuqä hñqu, iqueqä hipa iu a qätätanñi äqunñqque. ⁶ Itañi, ämaqä hñqueqä manñänänñi, nätmatqä hänä-pmeqä 4 iquauä awä iqisanñi, tii tqanñi äwikqe. “Ämaqe, ymisañinñqä äwa ipñqe, si äwätñä, tqä wäñuä imäkiyä. I hitañi ämaqä hiunñi hñque wäñuä ipu,

mbqä ämepiyi, mbqä ii, kuä-witqä qondä wänqä hmbinjä-qe, ä kuä-bali qondä hnjuaqu-hmbinjä-qeyä. Itañi si olipqä eqä aowitä, wainqetäñi, qui mimäqä panä.”

⁷ Itañi, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä 4 ique equvqanğa, nätmatqä hänjä-pmeqä-tänjä iutañä yäpakä iqu, tii tqanği äwikqe, “Si biyä.”

⁸ Ii äqunmitañi, anği hinjuä äqunğqe, hosi kukuatqä hñque äqunğqe. Ga ämaqä hosi ique äpmaminqä iqu, iqueqä yoqe Äpäkonğque. Itanğa Äpäkonğquenyqe, Hikuapqä anä iqu qänaki äpkqe. Ga iquaqu qokä-apäkä hiqñqä hñquaqui-hñquaqui iwäsäusinyä, hiqñqä hñqueni, pizqä päkiyänqe, yänänäqñqä äwikuwi. Iquaqu qokä-apäkä iunji näpqa-hionaqä itä pizqä äpäsäsinyä, itanğa iquaqu buayä dä naqänänjä ävqumäkäsinyä pizqä äpäsäsinyä, itanğa tänjä-yaqä naqänänjä äväsinyä, äpäkombñqä imäkäsinyä, ga nanuä hiqiyqä quaetani, pizqä päkñqä dowasiyanğqinyqä.

⁹ Iinjä äqunmitañi anğini, Sipsipqä Meqä Iqu, nyuñuä takä 5 ique equvqanğa, nyi qokä-apäkä, Goti Iqueqä kukñui a yänänäqñqä äqätpu awä tquanğuwinqe qu pizqä äpäkkuwä iquauqä quuvqe, hiqäva-qäyqä ttawä yäpä iqi pmetanğä äqunğqe. ¹⁰ Quuvqä injä iqua, zääqä tnänjä tiinjä ätminjuwi. “Nätmatqä eeqänänjä iquauqä Naqä Iquki, Si hñqutä enqä-panä manä, Tqä-täuänänjä Iquki, itanğa Tqä suqe, aanä naqä-qakuiqä. Si ämaqä qua täu äpmeñuwä iquau, kukñuä ämitätinä, neyaqä hänqeqänqä kima wisñä

diŋqe, ne Sinyqä hiŋui, squängaŋqä äqänanä pmetatuŋquäwä?” ¹¹ Iinjä tätqätanġuwänġa, qokä-apäkä iuŋi ämuasmänqä qäpaiqe, hŋqunä-hŋqunä äväpu, tii ätukuwi. “He hapä wänqä hmbu-ganä pmapiyä. Ämaqä hesä, mäkä-huŋqä iqua epäkkuwä-pa, iqua heqä wäunüä anä itqänuwä iquautä, heqä tta-tŋguäkautä pizqä päkŋqäuä. Iquaunġi, Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ae ekqeqä. Itanġa qu iquaunġi, pizqä ae äpäsqanġuwänġanġi, Goti Hanjuwä Iqu heqä häŋeqänqä kima väniqe.”

¹² Itanġi Sipsipqä Meqä Iqu nyunüä takä 6 ique equvqanġa, nyi nätmätqä tiinjä timäuqanġi äqunġue. Quaetanġi, eekä naqänänġä itä, mäptqe we maunqä, heawiqä ätimäutä, itanġa qanġui aanä häŋesqä, häŋeqä enqä-panä imäkŋgqe. ¹³ Qätäqueqe, yunüä zä-eaqe hiaqusqä ämitä, kiqä häukui qua mäŋi äpäkŋgqä-pa, qäukuä yätutanġi e äpäkŋguwi. ¹⁴ Qäukui, yquvanä äkuäpiquwä-panä iinjä, kuäpiqanġa, qoqonitä, qua eqä huväkiyitä, quwqä anġi äväma, nändi-nändi tqäwäwqanġä äqunġqe. ¹⁵ Itanġa qua iutanä ämiqä naqä, ämaqä yoqä naqä-tänġä, ä mäkanqä ämiqeutanä naqä iquau, ämaqä mbqä-tänġä, ŋŋ ämaqä yänänäqŋqä-tänġä iquau, wäunüä-wiyqä hiŋiŋqä, ä ämaqä hui-iquauqä yäpä iqi mäpmeqä inuwä iquau, qu eeqänänġi, hikä hovqä imä äpmepu, qoqonä naqä hikä qäyätanġqä iu zä äpmakäukuwi. ¹⁶ Iu äpmakäupiyita, qoqonä iquaunqätä, hikä iquaunqätä, tääqä tii ätmiŋuwi. “Ne zä-hawä iu äpmeŋqä Iqueuä hipenġinqätä, Sipsipqä Meqä

Iqueqä äwqä tnäñiqätä, zä änenqä-qae, he ne zä näpatqäpiyä. ¹⁷ Ii tiñjä etañgi. Hi-unji Iquaquiyqä äwqä tnäñä imäkäsinyä, qokä-apäkä iu kimañä quvqä ävqe, ii tänga ae täsä äpqiya. Ga Iquaquiuä yänänäqñqe, huätä ätasämäutä äñguä pmetñqe, tqukä?”

7

Israitqä iquautañä 144,000, Goti Iqueqä hiqñqä ämakuwiñqä

¹ Iñi ae äqunmitañi, nyi ynaunjqä hñquaqui-hñquaqui qua hituñuä hñquaqui-hñquaquiñä iu tqäutangä äqunqce. Yuñuä tutqä qäpu mäqunquä yätñqenqce, iqua yunui hituñuä hñquaqui-hñquaquisä timäumiñqeunji, a äqätpu ätqäumiñuwi. ² Ynaunjqä iqua quaetä, eqä-pñiutä, qui imäkñqce, Goti Iqu yänänäqñqe ae äwikqe. Iñä äqunmi huizi, ynaunjqä hñqu mäptqä timäuqä bu ävämeqe, nätmätqä Goti Hänä Äpmeñqä Iqueqä hiqñqä imäkqe a äqätqa äyapkqe. Itañga iqu ynaunjqä hñquaqui-hñquaquiñä iquaunji, tääqä yänänäqñqä tii ätukqe. ³ “He qua iu, eqä-pñä iu, itañga zä iu, qui maqänä mimäkqä pambiyä. Ne neqä Goti Iqueqä hiqñqe, Iqueqä wäunuä-wiyqä iquauä hipenüä iu ganä qiyeqanqgua, ga qänakñi, he nätmätqä qui iñga imäkqäpñqä.”

⁴ Iñä äwimitañi, qänakñi nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä hiqñqä ämakuwiu atäunuä ikuwiñqä qätä äwikqe. Qokä-apäkä, hueqä-himqä Israitqä iquesañä eeqäpnäñä iquauä awä iqisani, hävemnäqñqä, 144,000 atäunuä ikuwi.

5-8 Iinjä etanġi hueqä-himqä Jutä iquesaņi 12,000, Lupenä iquesaņi 12,000, Geli iqueui 12,000, asi Aseli iquesaņi 12,000, ä Näptali iqueui 12,000, Mänasa iquesaņi 12,000, ηη Simiyonä iquesaņi 12,000, Lipai iqueui 12,000, Isäka iquesaņi 12,000, Seplonä iqueui 12,000 inä iqäpiyi, Josepä iquesaņi 12,000, itanġa Benjämenä iquesaņi 12,000, iqua Goti Iqueä hiqņqe ämakuwi.

Ämaqä kuapänänjä iqua, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäumiņuwinqä

⁹ Ii äqunmi qänakņi, hiņuä anġi äqunġqe, ämaqä kuapänänjä hņqua, zä-hawä iqueuä hipenüä iqisä, ä Sipsipqä Meqä Iqueä hipenüä iqisä, tqäutanġä äqunġqe. Ämaqä iinjä iunġi, ämaqä hņqu a änä matäuqänänjä hävemnäqņqe. Iqua qua eeqänänjä iutatä, hueqä-himqä eeqänänjä iutatä, ä huiwä huitanjä-huitanjä änyänuwä iutatä, ηη anjä-kukņuä eeqänänjä iutanjä iquayi. Ga ämuasmänqe, quäuqä qäpaiqä ämuasmämbu, quwqä yeeqä motquapņqe, zäwqä tuwä hiiki a qätätanġä äqunġqe. ¹⁰ Qu iinjä ätqäupiyänġaņi, maņä yänänäqņqä tii ätmiņuwä. “Neqä Goti, zä-hawä iu äpmeņqä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, anġi inetmesinyä, äņguä pmetunquä inemäkiyi, Iquaqunänjqä.”

¹¹ Itanġi ynaunjqä eeqänänjä iqua, zä-hawä ique, nätmatqä hänjä-pmeqä-tänjä iquau, ämaqä naqä iquau, awä iqi ämamäupu ätqäpiyi, itanġa qu zä-hawä ique hiņuä äqumbu, qonjä oesäpu, hipenüä qua bu eäpu, Goti Iqueqä yoqe haqeu

ämamäuminjuwi. 12 Qu ii ipiyänğanı, tiinjä ätminjuwi.

“İi naqä-qakuiqä. Ne neqä Goti Iquenqä yeeqä aanjä hävemnäqñqä itanä, Iqueqä yoqä naqe, awä tatunquänänjqä. Iqu kñuä äñguä iwäsäuqä-täñueqä, ga ne Iqueni, ‘äñguiqä’ ätuätanä, itanğanı Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuquatunquänänjqä. Auqä, Iqu Aanjä Yänänäqñqä-qu eä, eeqänänjä iu Miqä-queyqä. Hea ique-iqueni, nätmatqä eeqänänjä tä, ii Goti Iqueqänänjqä. Aanjä naqä-qakuiqä.”

13 İinjä tqäñguwänğa, ämaqä naqä iquau-tañä hñqu, yatñqä tii änyıkqe. “Qokä-apäkä ämuasmänqä qäpaiqä ipnäñuwä tä, ii tqukuakä? Qu äñgisa äpquwäwä?”

14 İinjä dqanğa, nyi tii ätukqe. “Naqä iqukiyä, si tqä-täuä näqñqä eäninyä.”

Ga iqu tii ändkqe. “Ämaqä tä, qu hanjä-iqä, täñä-hunqä naqänänjä* ämepu äpmaminjuwä iuta äpquwä iquaeqä. Ga quwqä ämuasmänqe, Sipsipqä Meqä Iqueqä häñequeu, qäpaiqä imäknätñqä asñä äqäyätqänjuwä iquaeqä.

15 İinjä dutanı, qu Goti Iqueqä zä-hawä hipenjuä iqi ätqäuänjäüä. Qu hiunjinğatä, heatqänğatä, Iqueqä anjä iu äpmapu, Iqueqä yäpä iqi pmetanğä, Iqu Iqueqä zä-hawiu äpme, qunji ämitqänä. 16-17 Sipsipqä Meqä zä-hawiunji awä iqi äpmenqä Iqu, quwqä Ämiqä äpme, iquauñi eqä esquä hea ique-ique äñqä duñqä ätuma wänqiyä. İtanğa Goti Iqu, kñuä äpakä maqiyqä ipñqä, quwqä hinjuä eqä ye esänqiyä. İutanji

* 7:14 Matiu 24:21

buayä dä miqä ipu, quwqä quväki yäkänjä mäwiyqä itä, mäptqetä, nätmätqä tnänjitä, tnänjä miwimäkqä yänqiyä.”

8

Sipsipqä Meqä Iqu, nyunuä takä yäpakä ique equkqänqanqä

¹ Itanqanji Sipsipqä Meqä Iqu nyunuä takä 7 ique equvqanqa, qäukuä yätunji imänqngenqä hmbu tii imänminqce. ² Itanji qänakniji ynaunjqä 7, Goti Hanjuwä Iqueä hipenjuä iqi ätqäuminjuwä iqua, hääwä 7 hñqua meqanqä äqunqce.

³ Iinä qunätanqa, ynaunjqä hñqu äpäqe, suakä ängüä sisnyanjä weniñqä golqä häkä a äqätä, hiqäva-imäkqä ttawä-tänjä qäqiqi ätqepkqe. Qu ynaunjqä iquenji, sisnyanjä-weqä aanjä kuapänä äwikuwi. Iqu nätmätqä iitä, Goti Iqueqä qokä-apäkä eeqänänjä iuqä tääqä tqetä qäsä, golqä hiqäva-imäkqä ttawä, Goti Iqueqä zä-hawä iqueä hipenjuä iqi ätqäunqeu, hiqäva imäkätñqä äwikuwi. ⁴ Ga jinanjä-weqä ängüä iñjitä, Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä tääqä tqetä, ynaunjqä iqueqä hipa iutanji, Goti Iqueä hipenjuä iqinyqä äminmä äyminiyi. ⁵ Itanji ynaunjqä iqu, tä hiqäva-imäkqä ttawä iunji ioätä, jinänjäweqä hevqeu eoquteqe, qua bu ätnämäueqäkqe. Iqu ae ätnämäueqanqanji, qäukui mmqä ätätä, kাকাqä naqänänjä äpneqetanji, qaquvqetanjä we-hunqce, im-imä äqiyändakqa uwqanqa, quae eekä ikqe.

Ynaunjqä 4 iqua, quwqä hääwi, hääwä ätkuwinqä

6 Ga ynaunjqä 7 hääwä a äqätmiñuwä iqua, hääwä tñjqä näwinyä imäknmiñuwi. 7 E imäkmbiyitani, ynaunjqä kiñganänjä iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanğa, hiwiyä häukuitä, tetä, häñeqä ique yuqui-yaqui imäkmbiyi, qua bu äpäknğuwi. Qu quaetä, zä eeqänänjitä, hñquaqu-hñque iwäsekuwä iutani, te qua iuñi hñgininä änätä, zä eeqänänjä-pqä iuñi hñgininä äñgqe. Ga qätaqä hioätqä-pqe, te eeqäpnä äñgqe.

8 Itani ynaunjqä huiziqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanğqänğa, nätmatqä qoqonä, naqänänjä tä-tänjä eqä-panjä iinjä hñqu ätimäutä, iqu eqä-pñä bu äpäknğqe. Qu eqä-pñä hñquaqu-hñque iwäsekuwä iquautanä hñqueni, häñeqä ätuekqe. 9 Ga qu nätmatqä eeqänänjä eqä-pñiu hänjä äpmeñuwä ii-pqe, hñquaqui-hñque iwäsekuwä iutani, hñginä eeqä äpäkonğuwi. Asä yimba ii-pqe, hñquaqui-hñque iwäsekuwä iutanä hñquesani, qui imäknğuwi.

10 Iñi ae äqunmi huizi, ynaunjqä 3 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanğa, qätäqueqä naqänänjä, hiqi-tä äyänätñqä-panjä hñqu, qäukuä haqä yätuta äpäknğqe. Inğanä qu eqä eeqänänji hñquaqui-hñque iwäsekuwä iutanä hñginitä, eqä esquä iquautani, qätäqueqä iqu haqeqi äpäknğqe. 11 Qätäqueqä ii äpäknğqä iqueqä yoqe, “Marasiñqä Zä-iqä Iqueqä.” Itanğa eqä, qätäqueqä e äpäknğqä iqua, marasiñqä aanjä zä kuapanä iqä ii ätimäukqe. Ämaqä kuapanänji, eqä iquau äñganğuwänğa, eqe, quwqä äwqe häkiyä yäqiyqanği, qu äpäkonğuwi.

12 Iiñi ae äqunmi, enätqä 4 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanğa, tiñä ätimäukqe. Qu mäptqeu, qanuiu, itanğa qätäqueqä eeqänänjä iutani, hñquaqui-hñque iwäsäupu, hñgiñi qui imäkkuwi. Itani mäptqä iqutä, qanua iqutä, iquaquiyyä äyänqänğanı, hñğanı mäyänqä imiñiyi. Itanğa qätäqueqä iqua-pqe, hñgiñi mäyänqä imiñuwi.

13 Ique äqunmi huizi, ymäuäkä naqänänjä hñqu qäukuä awä iqä äväwa päwqanğı äqunğqe. Iqä äväwa äpäwätäqänğanı, manjä yänänäqñqä tii tqanğı äwikqe. “Qokä-apäkä qua bu äpmeñuwä iquenä, oänä, oänä, oänä!” Ynaunjqä huizi hñquaqu-hñquenä iqua, quwqä hääwi hääwä tqanğuwänğa, hanjä-iqä naqänänji qokä-apäkä iu äwimeñqiyä.”

9

Ynaunjqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqenqä

1 Itani enätqä 5 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanğa, nyi qätäqueqä hñqu qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päkñganğı äqunğqe. Itanğa qu iquenı, qua hovqä täpäunjuä maeqä iquesanjä qñqanjä hutäuqe äwikuwi. 2 Qñqanjä hutäuqe ävqanğuwänğa, iqu hovqä iinjä ique hutäuqanğa, suakä, tä naqänänjä ikeqanğä ätimäuqä-pa ätimäukqe. Itanğqänğa suakä hovqä iinjä iquesa ätimäukqä iqu, mäptqä ique qaquvqä enqä-pa äkiptaqiyätä, hea iwimäkkqe. 3 Itani, penüä kuapänänji, suakä ique äväma,

* 8:13 Itkimäkqä 9:12; 11:14

yänänäqñqä qänjuekäta iquauqä enqä-pani ämapiyi, qua iunqä äwekuwi. ⁴ Itañi penüä iquauni, tii ätukuwi. “He qoä-qamqä, zä-yäunqä hioätqe, yuuwä matäuqä pambiyä. Oeyä. He yuuwä täupñqe, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueä atäunqä iinqe, quwqä hipenüu maqñqä iinqä iquaunä imäkpiyä. ⁵ He ämaqä iinjä iquauni, qañuä 5 täñä-hunqä äväpiyä-qe, pizqe mapäsqä pambiyä.” Itanga penüä iqua, im-imä äwäpu, täñä-hunqä äwimiñuwi, ii qänjuekäta ämaqeu täñä-hunqä ävquwä enqä-pani. ⁶ Ämaqeu iinjä wimeqañgani, qu äpäkonqänqä qävqä ipiyä-qe, mapäkonqä ip-nuwi. Qu äpäkonqä iinqe, aanä kuapänä äwiñgñqä-qe, äpäkonqä iqu qunqe, zä wäniqe.

⁷ Nyi penüä iquauni, hiñuä tiinjä-nänjä äqunqce. Qu hosi iqua enqä-panä, mäkänqä näwi imäkñgñgä, ga quwqä nyuänjuni, golqä yñña enqä-panä ämäupu, itanga quwqä himä-hiqumuanj, ämaqä änyänuwä-panä iinjä änyimiñuwi. ⁸ Itañi quwqä de, apäkä iuauqä dä enqä-panä iinjä äupu, quwqä hiquanj, laiyonqä iqua äuiñuwä-panä iinjqä. ⁹ Itanga quwqä quikui, nätmätqä ipññqä woyqä enqä-panä iinjä eä, quwqä huqe, ptäptäukuä äqäyäpiyi, kalisi kuapänänä, hosi iqua mäkänqä qañä tnänjä eyqiyämeqanga, äkakä äqänqä-panä iinjqä. ¹⁰ Itangqänqä iquauqä häwqetä, yänä marasiñqä täñä-hunqä quwqä vqetäni, qänjuekäta iquauä enqä-panä iinjqä. I etañgi, quwqä yänänäqñqä, qokä-apäkä iu täñä-hunqä

quvqe, qanua 5 wipnqe, ii quwqä häwqeu äwinä. ¹¹ Iquauqä naqä ämiwiyqä äpmenqä iqu, ii enätqä qua hovqä täpänuä maeqä iquesanä iqueyqä. Ga Israitqä iquauqä anä-kuknuä iuni, enätqä iquenyqe, 'Abätonäuä' änyuätkuwi. Itanga Grikä iquauqä anä-kuknuä iuni, 'Apoliyonä' änyuätkuwi. Yoqä iquaquiyqä qakui, 'Qui Imäkqä Iqueyqä'.

¹² Itanga hanä-iqä naqä hinuiqänä iqu qäpu eqäqe, qätä nyipiyä. Hanä-iqä naqä hñquaqu qänaki yqänä äquvepänqiyä.*

Ynaunjqä 6 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkenqä

¹³ Itani ynaunjqä 6 iqu iqueqä hääwi, hääwä tqanga, nyi manä hñqu qätä äwikqe. Manä tqu, golqä hiqäva-imäkqä ttawä, Goti Iqueä hinuä iqi äwinqä iqueqä komqä-hänyenä hñquaqui-hñquaquinä iquautanä yäpä iqisa tqangi äwikqe. ¹⁴ Manä iqu enätqä 6 hääwä qätätangqä iquenji, tii ätukqe. "Enätqä hñquaqui-hñquaquinä, eqä naqä Yupretisiu guä äqäyambu äpmenuwä iquauni, huätä iwasqiyäwatiyä." ¹⁵ Enätqä iinä iqua, "Hiunjinqä, qanuinqä, quväukuinqä äkñganqätiyä" tpu, näwinyä imäkmbu, äpmaminuwi. Manä iqu iinä tqanga, iqu enätqä hñquaqui-hñquaquinä iquauni, qokä-apäkä iuni, hñquaqu-hñque iwäsäupu, iquautanä hñquenji, pizqä päkpñqä diñqe, iwasqäyäwatkqe. ¹⁶ Itanga quwqä mäkä-iqä

* **9:12** Itkimäqä 8:13; 11:14

hosiu äpmamiñuwä iqua, aanä kuapänä, 200 miliyanqä äpmamiñuwinqä qätä äwikqe.

¹⁷ Itani wätqä enqä-pani, hosi iquatä, ä hosiu äpmamiñuwä iquatäni, quwqä suqe, nyi hiñuä tiñä äqunqce. Iqua niñqä woyqä quwqä quikuiu ämänänminqce, hui häñesqä, hui heawiqä, ä hui hiuisqe. Hosi iquauqä nyuäni, laiyoñqä iquauqä nyuänänäniqä. Itanğa, teu, suakiu, hikä piyañä-weqä tä änätñqe, eeqänänä iqua, quwqä mañita ätimäwa äumiñuwi. ¹⁸ Itanğa nätmatqä ququvqänänä hñquaqui-hñquenä iqua, ämaqä kuapänänä, hñquaqui-hñque iwäsekuwä iquautanä hñquenä, pizqä äpäkkuwi. Ii teu, suakiu, hikä piyañä-weqä tä änätñqe, hosi iquauqä mañiuta ätimäwa äukuwä iquayi. ¹⁹ Itanğa hosi iquauqä häwqe, nyuänätänä qämäkä-nänä eä, ämaqeñi iitä yuuwä ätämiñuwi. Quwqä yänänäqñqe, mañiutä, häwqeutä, äwämiñqe.

²⁰ Ämaqä huizi, nätmatqä ququvqä hñquaqui-hñquenä iquautani, mäpäkoñqä imiñuwä iqua, qu nätmatqä quwqä hipaitä imäkmiñuwä iñi, tuwä mäwiyqä, äwqä yqänä äwimiñuwi. Auqä, qu dnä ququvqä iquauqä yoqetä, goti quanğä iquauqä yoqetäni, haqeu ämamäupu, qonä woktäuqe, mäwquatämäuqä imiñuwi. Goti quanğä golqeu, silpaiu, brasiu, hikiu, zeu, ga nätmatqä iñä iqua, qu hiñuä-tänä, qätä-tänä, qanä uwqä-tänä-qua hmanji. ²¹ Ämaqä häñä yqänä äpmamiñuwä iñä iqua, ämaqä huizi iu pizqä äpäsäpu, paaqä imäkäpu, ä huiwä yañä hiñgi änyäkipu, itanğa nätmatqä quwä hiñgi

ämayäkäminuwä-qe, angi knuä äkunmäknäpu, suqä iinjä iquauñi tuwä mäwiyqä iminuwä.

10

Enätqä hnqu, bukä wänqä hmbu, Jonä iqu änätñqä äwikqenqä

¹ Nätmatqä iinjä iqua ae äpäwqanğa, nyi enätqä yänänäqñqä hnqu, qäukuä haqä yätuta quvepqanği äqunğqe. Iqueqä huiwä iunji, qaquvqä patqñqä, itanğa wäpinyiqukuä iqueqä nyuänjä iu okäkasänminğqe. Iqueqä himä-hiqumuauñi, we-hunqä mäptqä enqä-panji ätä, ga iqueqä yukä iquaqu tä sqä enqä-panjä iinjä. ² Ga iqueqä hipa iunji, bukä wänqä ävatñqä hmbu, a äqätqä quvepqanği äqunğqe. Äquvepäqetani, iqueqä yukä ämuangisani, eqä-pñä haqeu äui, qunamäuqänğisani, quaeu äuminğqe. ³ Itani iqu aanjä manjä yänänäqñqä, laiyonqä zääqä ätqä-pa, e ätkqe. Iqu manjä yänänäqñqä tqanğa, inğanji qaquvqä 7 iqua äuesäupu, kukñuä ätkuwi. ⁴ Qaquvqä 7 iqua äpnapiyi, kukñuä qäpu tqanğuwänğa, nyi kukñuä iinjä, tuwanjä qämätmä iminğqe, qäukuä haqä yätutani, manjä hnqu tii tqanği äwikqe. “Qaquvqä 7 iqua kukñuä ätquwinğqe, tuwanui maqiyqä panä. Tqä knuä iunä äkiyanä.”

⁵⁻⁶ Iwä enätqä qonjqä eqä-pñiutä, quaeutä äuitanği äqunğqä iqu, kukñuä hnqu guä mäsaueñqe, iqueqä hipa ämuangisani qäukuä haqä yätu eätä, Goti Aanjä Hänjä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueä yoqe ätkqe. Ii Goti qäukuä iu, qua iu, eqä-pñä iu, nätmatqä eeqänänjä iu

äwiñuwä ii imäkkqenqe, Iqueqä yoqe, i ätkqe. I ätätäqanğanı, tii ätkqe. “Tänğanı Goti Iqu hiñuä äqänä mäpmeqä inqiyä. Hea qäpu eqiyä. 7 Nätmatqä Goti Iqu imäkäniqä iinğä zä emiñqe, Iqueqä wäunüä äwiyäpu, kukñuä hiñuä-tqä iquau ätumiñqä-pa, qänakñi ynaunjqä 7 iqu hääwä tätñqä iqanğutqanğanı, nätmatqä iini, naqä-qakuä timäutñqä, imäkäniqe.”

8 Ga nyi mañä qäukuä haqä yätuta tqanği äwikqä iqu, anğini tii ändkqe. “Si äwätinä, bukä enätqä eqä-pñiutä, qua iutä ätqäunqä iqueä hipaeu ävatnä äwiñqe, motayä.”

9 Iinğä dqanğa, nyi enätqä iquenqä äumi, iqueni, “Bukä wänğqä ipu nyi dapiyä” ätukqe.

Ga iqueuä kima nyi-mändanı, tii ändkqe. “Si bukä wänğqä täpu, ämändautnä äänyä. Ga si ämändanı, tptawä äsätnä ändqe, kññuä enqä-pa äwi iqanğqä-qe, änguneqäsçä äwqä bu ämnäqetanı, anğini kanqä enqä-pa zä-yänqiyä.”

10 Iqu iinğä ae ändqanğa, nyi bukä iinipu, iqueä hipaeuta ämotaumi, qe ängqe. Ga nyi änganğa, nyaqä mañiunı, kññuä enqä-pa äwi ikqe. Iwä ae änguneqäqanğa, äwqä mändanı zä ikqe.

11 Inğanı qu tii ändkuwi. “Si Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui, nätmatqä qokä-apäkä kuapänänğä huiwä huitanğä-huitanğä iuta, anğä huitanğä-huitanğä iu pmeqä iuta, anğä-kukñuä huitanğä-huitanğä tqä iuta, itanğa ämiqä naqä kuapänänğä iuta timäuniñqenqä awä suiyä.”

11

Goti Iqueqä kukñuä awä suiyqä iquaquinyqä

¹ Iwä hñqu nyñji, “Si ävauätnä, Goti Hanjuwä Iqueä hiqäva-imäkqä anitä, hiqäva-imäkqä ttawitäñi, kiqä naqenqä iwäsävä” ändätä, iwäsäuqänqä yäqäqä hñqu ändapätä, tiñä-pqe inä ändkqe. “Ae iwäsäunji, qokä-apäkä iqi, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäupñqä qonä äwoktäutqänjuwä iquaunji, a tävä. ² Iinjä itnänqani, si Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä anjä ämätnänqä ququawä yäpaqä mäñgisanji, miwäsäuqä pa, hiñuinä qunya. Ii tiñä etanji. Ququawä iqu ämaqä Goti Iquenqä änyä maqñqä eänjuwä iquauqä eä, ga qu Goti Iqueqä anjä-himqä iqueni, quwqä äwinqä dutanä qui imäkäpu mitqätanqpi, qanuä 42 päwäniqeqä. ³ Itanji ämaqä nyaqä kukñui awä jiyñqä hñquaqui yänänäqñqä vqanqä, iquaqu huäqä-hunqä ämuasmänqce äyäunya, kukñuä hiñuä tätqätanqisi, hiunji 1,260 iqua* päwäniqeqä.”

⁴ Ämaqä injä iquaqu zä-olipqä iquaqutä,† itanga hiqi-tä-tqäuqä iquaqutä, qua eeqänänjä iuqä Aanjä Naqä Iqueqä hipenjuä iqi ätqäunjuwä enqä-panji. ⁵ Ga ämaqä hui iquaqui ququvqä itquenätpu iqanqppqe, te iquaquiyqä manjita ätimäwanji, mäkä-hunqä iquaunji tä ganquti, qu äpäkombnuwi. ⁶ Iquaqu kukñuä awä jiyñqänqani, qäukuä yätutanji piyä maqiyqä yätñqä imäkiynqce, yänänäqñqä-tänjä-quaquiyi.

* **11:3** Qanuä 42 iquatä, hiunji 1,260 iquatäñi, asänänji. † **11:4** Sakätiyasi 4:2-14

Itanğa eqä häneqä-tänjä imäkinyiyänqätä, nätmatqä quvqä qua täu qui imäkinyiyänqätäni, yänänäqñqä-tänjä-quaquiyi. Iquaqu nätmatqä iinjä di, iquaquiyqä äwinqetanä imäkinyiyi.

⁷ Iwä iquaqu Goti Hanjuwä Iqueä kukñui qäpu tqanqiyänğanı, nanuä hiqiyqä hñqu qua hovqä täpäuñuä maeqä iuta äyapäqe, iquaqutä mäkä humbnui. Iquaqu iquenı yänjä mäwqñqä iqanğisi, pizqä päsäniqe. ⁸ Iquaqui pizqä päsqañga, iquaquiuä huiwä pizqe, anä-himqä naqä‡ iutanä huänqä iqi witäniqe. Anä-himqä iquenyqe, kukñuä ktqä “Sotomätä Isipätä enqä-paniqä” ätkuwi. Iqini, qänğanä iquaquiuä Naqä Ique, qu äpäsäpu, zä-huätati äuekuwä iqiyqä. ⁹ Hiunji hñquaqu-hñque, itanğa huizi iqueä, hiunji quemisqä iunı, ämaqä huiwä huitanä-huitanä nyqä eeqänänjä iutanä, hueqä-himqä eeqänänjä iutanä, anä-kukñuä eeqänänjä tqä iutanä, itanğa qua eeqänänjä iutanä iqua, qu iquaquiyqä huiwi, ämaqä hñqua ämepu qua qäyä ptepnqe, ‘ññqä’ mätquä, hiñuinä äqumbu pmapnuwi. ¹⁰ Kukñuä awä suiyqä iquaqu qokä-apäkä qua iu äpmeñuwi, tänjä-hunqä quvqe ävätqänıyä iutanı, iqua, iquaqu e päkonğanqiyinqe, ewiqä ätäpu, nätmatqä yeeqä vqe, yanä imbnui.

¹¹ Nyi tiinjä-pqe wätqä äqunqce. Hiunji hñquaqui-hñque ae äpäwqanğanı, hiunji huizi iqueä hiunji quemisqänğanı, Goti Iqu

‡ **11:8** Näqñqätänjä hñqua tui ätätqänjä. Jonä iqu anä-himqä hñquenqä naqä-qakuä matqä ikqe. Iqu ämaqe quuvqä maeqiyqä ipu, suqä quvqä imäkäpu, Goti Iquenı hñgisana itquetqätanquwinqä kukñuä ktqä e ätätä äqäqce.

iquaquinyqä yuñuä hññä anğu ävauqumuatqe, ändowatqanğa, iquaqu ävauäsinyä pämä ätqäukiyi. Ämaqe, hiñuä ii äqumbiyi, zä aanä naqänñä ikuwi. ¹² Iquaqu ae ävauvi, mañä hñqu qäukuä haqä yätutanı, tii tqanğı äwikiyi. “Qe täqinğä yapinyqä.” Inğanı iquaqu qaquvqeu, qäukuä haqä yätunğä yqanğıyänğa, iquaquiyqä mäkä-hunğä iqua hiñuä äqunawatkuwi. ¹³ Asänğanı, eekä naqänñä hñqu iıqe, anğä-himqä 9 iquau hiñuinä äqunätä, hiqñqä huiziquenı qui imäkkqe. Inğa qänğanı, eekä naqänñä ikqä iqu, qokä-apäkä 7,000 ättqäkqe. Qokä-apäkä huizi iqi äpmaminuwä ii, zä kuapänä wiñanğa, Goti qäukuä haqä yätu äpmeñqä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäukuwi.

¹⁴ Qätä nyipiyä! Hañä-iqä tqaqu qäpu eqanğa, itanı huizi iqu timäutñqe, qäqi-iqiyqä. §

Ynaunjqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä ätkqenqä

¹⁵ Itanı enätqä 7 iqu, iqueqä hääwi, hääwä tqanğa, inğanı qäukuä haqä yätutanı mañä hui yänñänäqñqä tiñä ätkuwi.

“Qua eeqänñä iu miqe, neqä Naqä Iqueqätä, Iqueqä atäunğä ätekqä Kraisi Iqueqätänyä, näweqä ätimäuqiyä! Itanğa Naqä Iqu hea ique-ique miqünıqueqä.”

¹⁶ Itanı ämaqä naqä 24, Goti Iqueä hiñuä iqi zä-hawiu äpmeñuwä iqua, qonğä äqutasepäpu, Iqueä yoqe haqeu ämamäupu, tii ätukuwi.

17 “Aañä Naqä Iquki, Si Goti Yäjänäqñqä Eeqänänä-tänjä Iqukiyqä. Si tänğa äpmenjä, qäjğanä äpmaminä Iqukiyqä. Si Tqä yäjänäqñqä naqe ae ämetnä, ämitqäjñqe, ne ‘äjguiqä’ äktqunä. 18 Ämaqä Sinyqä änyä maqñqä eäjuwä iqua, äwqä tnänjä imäkqañguwä-qe, Tqä äwqä tnäjitä, hea qäyunäjñtäni, ae ätimäüqeqä. Tängañi ämaqä ae äpäkoñguwä iquaunji, kukñuä mittñqäjğanjçä. Itanğa-pqe, Tqä wäunjuä äkiyäpu, kukñuä hiñuä-tqä iquaunjitä, qokä-apäkä Tqäjñqä atäunjuä ae ikñä iquaunjitä, ämaqä zä ipu Tqä yäpä iqinyä äpmenjuwä yoqä-tänjä, ä yoqä maeqä iquaunjitä, quwqä kima ävätnä yeeqä iwimäktñqäjğanjçä. Iwä, ämaqä qua qui imäkätqäjñuwä iquaunji, qui imäktñqe, tänğa täsuwänä.”

19 Ämaqä naqä iqua, kukñuä iñji ae ätqañguwänğa, Goti Hanjuwä Iqueä añä qäukuä haqä yätu ämätnäjñqe, qñqañä hutäjğanğa, itanğanji qu Goti Iqueuä kukñuä guä-mäsäjñqä ipñä iqu hiñuä qumbñqä, ätnänjä iqi ätqäuminqe. Itanğa qaquvqetanjä we-hunqe, im-imä ändakka weqañguwänğa, hääjñqä naqänänjä ätimäutä, qaquvqe osquanğa, quae eekä itä, piyä hiwiyä häukuätäjñi, kuapänä äpäkjñqe.

12

Apäkä iinyqätä, qämakä naqänänjä iquenqätä

¹ Itanğanji nyi ktqä nätmätqä yäunjuä iqä hñqu, qäukuä haqä yätuta tii timäüqañji

äqunqce. Ii apäkä enqä-paniyi. Iiyqä ämuasmänqä enqä-pani, mäptqce ktqä pmuätäutanğa, qanua-pqä iqu, iiyqä yukä yäpä iqi pmetanğa, qätäqueqä 12 iqua, iiyqä nyuänä iuni, yñña enqä-panä ämäüä äpmaminqce. ² Apäkä äwqä-tänä ii, ymeqä nyuätñqä itäqänğanı, tänä kinä wunğanı, zääqä naqänänjä ätminqce.

³ Itanı ktqä nätmatqä yäunuä iqä huiziqu, qäukuä yätuta tii timäuqanğı äqunqce. Qämäkä häñesqä naqänänjä hñqu äwäminqce. Iqu nyuänä 7 inqä-qu eä, ga kiqä nyuänä iquautanı, nyuänä komqä-hänyenä 10-tänju eminqce. Itanı nyuänä eeqänänjä iquauñi, ämiqä iquauqä yñña enqä-pani äpmakäuminqce. ⁴ Kiqä häwqce, qäukuitanä qätäqueqä kuapanäñi, qua täunqä äqutäsitäumepkqce. Qätäqueqä hñquaqu-hñquenä iquautanä hñquaquñi, hiñuinä äqunätä, hñquesanı qua täu äpäknğuwi. Itanğa qämäkä iqu, apäkä ymeqä nyuätñqä iqanqä iiyqä hipenüä iqi ätqäuä, iqu, ii ymeqä ae äyä nyquanğa, änätñqä äqunä ätqäuminqce.

⁵ Ga apäkä ii ymeqä e änyuekqä iqu, ii ymeqä yäqkä woyqä a äqätä, qokä-apäkä eeqänänjä äpmakäwänjuwä iu mitñqce, Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqä iquvi.* Apäkä ii ymeqä ae äyä nyquanğa, qu iquenı haqä yätunqä maqänä äma epiyi, Goti Hanjuwä Iquenqätä, Iqueqä zä-hawä iunqätä ätuma äukuwi. ⁶ Iu ätuma uwqanğuwänğa, apäkä ii anä avqñqä imñqä zä

---

* 12:5 Apqä Bukä 2:9

äukqe. Ga iqiñi, qu iñi ämipu, ymisañä äväpu, itqätan̄ppi, hiun̄ji 1,260 päwätñqä iñqce, Goti Hanjuwä Iqu an̄ä ae imäkekqe.

Qu qäukuä yätu mäkä äun̄guwiñqä

⁷ Itan̄ga qäukuä haqä yätutan̄ji, mäkä naqänän̄jä tiñä ätimäukqe. Maikoli† iqutä, iqueqä en̄ätqä iquat̄ñi, qu qämäkä naqänän̄jä ique päsqan̄guwän̄ga, ga qämäkä naqänän̄jä iqutä, iqueqä en̄ätqä iquat̄ñi, mäkä kima ikuwi. ⁸ Ga qu mäkä kima i ikuwi, yän̄än̄aqñqä maeqä epu, mäki homä ikuwi. Iñä iutan̄ji, qu qäukuä haqä yätun̄ji mäpmeqä ikuwi. ⁹ Itan̄ji Goti Hanjuwä Iqueqä en̄ätqä iqua, qämäkä iquen̄ji, qua täun̄qä ämatnämepkuwi. Ii qämäkä qän̄gatqä qu, “Setänä, ämaqeu kukñuän̄qä ätuma uwqä iqueyqä” änyuatmin̄uwi. Iqu qokä-apäkä qua täu äpmakäwän̄uwä iun̄ji, quan̄gä tqüä iqueyqä. Qu ique qua täu ämatnämepäpiyän̄gan̄ji, iqueqä en̄ätqä iquaun̄jä-pqe qäsä ämatnämepkuwi.

¹⁰ Itan̄ji qäukuä haqä yätutan̄ji, nyi man̄jä yän̄än̄aqñqä hn̄qu tii tqan̄gi äwikqe.

“Tän̄gan̄ji, Goti Iqu Yän̄än̄aqñqä-tän̄jä-qu eä, an̄gi ae inätmetä, Iqunä ämäneyätñqe, ii ätnän̄jä iqi ae ätimäuqi. Itan̄ga ämaqä Goti Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu an̄gi itmenin̄qä atäun̄uä ikqä Kraisi Iqu, yoqä naqetä, yän̄än̄aqñqetä ämetñqe, ii-pqe ätnän̄jä iqi ae ätimäuqi. Ii tiñä etan̄gi. Setänä, neqä tatqä-guäkau hiun̄ji heatqä ique-ique Goti Iqueqä hin̄uä iqi kukñuä ämitätñqä iquen̄ji, bi

† 12:7 Jutä 1:9; Deniyäli 10:13

ämatnämäuquwi. ¹¹ Ga neqä tasi-guäka, iqua Sipsipqä Meqä Iqueqä häneqetatä, Iquenyqä kuknuä awä ätminuwitatäni, yänänäqñqä ämepu, mäkä-huñqä iqueni ämawqätäupu, quwqä häñä-pmeqä diñqe kñuä mämeqä ipu, quwqä mäkä-huñqä iqua pizqä päsqeñqe zä miqä danä ikuwi. ¹² Iinjä etanqgetani, qäukuä iqukitä, qäukuä haqeu äpmeñuwä iquendä, he ewiqä tpiyä. Inäqe qua iqukitä, eqä-pñä iqukitä, oänä! Setänä iqu iqueqä quäuqä pmeqe, homä etanqi näqñqä eä, äwqä tnänjä imäkätä, henñqä ae äquvepqiya,” tqanqi äwikqe.

¹³ Ga qämäkä iqu, qu iqueni, qua bu ae äyä ämatnämäuqanqä hiñuä äqunäqetani, iqu apäkä ymeqä qokä nyquanqñqä iñi, ändämikqe. ¹⁴ Inqani, apäkä iñi, iyyqä anjä avqñqä iunqä äväwa wätñqe, qu ymäuäkä naqänänjä iqueqä huqä hñquaqu ämämüasmewikuwi. Iqini quväukuä 3 äpäwätä, qañuä 6 päwqanqanqe, ii qämäkä iqu-tänjä qäqiqi mäpmeqä, kinjä nämä pmetanqa, qu iñi anqñänä ämipu, ymisänjä äväqisminuwu. ¹⁵ Apäkä ii äväwa uwqanqa, qämäkä iqu, iqueqä manita eqä quta dueqanqa, ga eqe, aanjä naqänänjä imäknäqetani, apäkä ii qänaki äunjqua ikäminqe. Qämäkä iqu, eqä tqu apäkä iñi, huakä ämetä, qui imäkätñqä äwiñqqe. ¹⁶ Eqä iqu e päwqanqa, qua iqu apäkä iñi, yätamäkqä ävätä, eqä qämäkä iqu quta ändomäukqe, hea enqä-pa äqäqauäqe, eqä iqueni yäpä imä ämawqatkqe. ¹⁷⁻¹⁸ I iqanqa, qämäkä iqu apäkä iinyqä äwqä tnänjä wiñqanqi, iqu ävätä, iyyqä ymeqä huizi iquau

mäkä päkmätä ikqe. Qokä-apäkä i päkmätä ikqä ii, qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä-suqä iu qänaknä ipu, kuknuä Jisasi Iqu awä ätkqe, a äqätminjuwä iquayi. Itañi qämakä iqu, eqä-huänjä-tänjä hikä weä iqi, pämä ätqäukqe.

13

Nanjuä hiqiyqä hñqu ätimäukqenqä

¹ Qämakä iqu iqi tqäutangä, nyi nanjuä hiqiyqä hñqu, eqä-huäñiuta timäuqanji äqunqge. Iqu nyuänjä 7-tänjä-qu eä, itanğa nyuänjä komqä-hänyenjä 10 hunätanji äqunqge. Itañi hänyenjä eeqänänjä iquauñi, ämiqä iquauqä yñña enqä-pani äpmakäuminqge. Itanğa iqueqä nyuänjä iquauñi, yoqä Goti Iquenyqä äkasuwä quvqä tqänqä hui äqänminqge. ² Ga nanjuä hiqiyqä nyi hinuä äqunqgä tqü, ii lepatqä enqä-panjä iiyi. Itanğa kiqä yuki, bea iquauqä enqä-pani. Itanğa kiqä mañi, laiyonqä iquauqä enqä-pani. Itañi qämakä iqu nanjuä iqueni, iqueqä yänänäqñqe ävätä, yoqä naqänqä iwimäkätä, itanğa ämiqe, iqueqä-kiuä enqä-panjä pmetñqä iwimäkkqe. ³ Itanğa nanjuä hiqiyä iqueä nyuänjä hñqueni, wätanqä-täñi. Ii pizqä äpäsana-tpu ikuwä-qe, wätanqä ququvqä iinjä iqu, ae äsätä, äñguä ekqe. Itañi qokä-apäkä eeqänänji, nanjuä hiqiyqä iquenyqä yäunjuä ipu, qänaknä äwikuwi. ⁴ Itanğa iqua, qämakä naqänänjä iqu iqueqä yänänäqñqe, nanjuä hiqiyqä ique äwikqenqä näqñqä ae epiyitanji, qämakä iqueqä yoqe haqeu ämamäupñqä qonjä äwoktäukuwi. Ga iqua, “Nanjuä hiqiyqä tqutä asänänji, tqukikä?”

Ä mäkä anäni, tqukitä hunyiyŋqäwä? Aanqeqa” ätäpu, nanuä hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu inä qe ämamäukuwi.

⁵ Ingaŋi Goti Hanjuwä Iqu nanuä hiqiyqä iqueni, hiŋuinä qunätäŋi, iqu kiqä yoqä haqeu ämamänätä, Goti Hanjuwä Iquenyqä äkasuwä quvqä ätätä, ga ämaqeu mitqätäŋi, qanua 42 äpäukqe. ⁶ Qanua iinä päwätqätäŋa, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä äkasuwä ätätäqänŋaŋi, Iqueqä yoqenqätä, Iqueqä anä qäukuä haqä yätuninqätä, ŋŋ iu äpmeŋuwä eeqänänjä iquaunqätä, tuwänŋisa ätmiŋqe. ⁷ E qäyä ätätqätäŋi, Goti Iqu iqueni, iqu qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqänqä atäunua ikqä iunŋi äpästätä, homä qäyä iwimäkätŋqä hiŋuinä äqunmiŋqe. Itanŋa iqu yoqä naqä ämetä, hueqä-himqä eeqänänjä iutä, huiwä huitanä-huitanä änyänuwä iutä, kukŋuä eeqänänjä iutä, itanŋa qua eeqänänjä iu pmeqä iutä ämitŋqä hiŋuinä äqunmiŋqe. ⁸ Iutaŋi, ämaqä qua iu pmeqe, Goti Iqu qua mimäkqänŋaŋi, quwqä yoqe bukä hea ique-ique pmeqeunŋi maqŋqä imiŋqä eeqänänjä iqua, qu nanuä hiqiyqä iqueqä yoqe, haqeu matnämäupu qonä woktäupnuwiqä. Bukä iqu, ii Sipsipqä Meqä qu qänŋanä pizqä äpäsäŋuwä Iqueqeqa.

⁹ Ämaqä qätä-tänu-qu etanŋutqe, iqu kukŋuä tä qätä äŋŋuänä äwiyänä. ¹⁰ Ga Goti Hanjuwä Iqu ämaqä hŋque, guä kiqiyäueqänqä atäunua itqätäŋutqe, inŋi iqu guä kiqiyäueqä anŋu guä qiyänätŋqä wänqiyä. Itanŋa Iqu ämaqä hŋque, qu näpqä-hionaqetä pizqä päkpŋqä atäunua itqätäŋutqe, ga qu iqueni, näpqä-

hionaqetä pizqä päkpnqäüä. Ga suqä tiinjä tqu timäuqanġani, Goti Iqueqä qokä-apäki, qu yänänäqñqä äpmapu, quwqä quuvqä heqiyqe, a yänänäqñqä kiqätqäpnqä.

Nanüä hiqiyqä hñquququ ätimäukqenqä

¹¹ Itanġi nyi nanüä hiqiyqä hñquququ, qua iunda ävautä äyapqanġi äqunġqe. Ga kiqä nyuänjä iunġi, komqä-hänyenjä hñquaqu, sipsipqä meqä iquauqä enqä-panjä iinjä äunäqänġga, kiqä kukñui, qämakä naqänänjä hñqueqä enqä-paniqä. ¹² Nanüä hiqiyqä qua iuta ätimäukqä iqu, nanüä hiqiyqä kinġanänjä iqueqä yänänäqñqeta äkitqäüä, iqueqä wäunui imäkminġe. Nanüä hiqiyqä kinġanänjä iqu, wätanqä ququvqä, ique pizqä päkmätä ekqä, ga ae äskqä iquvi. Itanġi qua iuta ätimäukqä iqu, qua iu äpmeñuwä iqua, nanüä hiqiyqä kinġanänjä iqueqä yoqe, haqeqä ämamäupu qonjä woktäupñqä, wäunüä tii iminġe. ¹³ Iqu suqä naqänänjä, ämaqä mimäkqänänjä di huitanjä-huitanjä imäkätñqä yänänäqñqä ämakqe. Suqä hñqu tiinġi. Qokä-apäkä iuqä hinüä iqinġi, iqu, tä qäukuä haqä yätuta äväma, qua täu päknätñqä imäkminġe. ¹⁴ Iqu nanüä hiqiyqä kinġanänjä iqueqä yänänäqñqeta äkitqäüä, suqä iinjä iqua qäyä imäkätñqä, Goti Iqu iqueni, hinuinä qunġanġqetani, iqu qokä-apäkä qua täunġi quanġä ätuätä, tii ätuminġe. “Nanüä hiqiyqä, näpqä-hionaqe qäyä äpäsqanġä, hänjä yqänä äpmeñqä iqueni, he iqueqä ktqe imäkäpu, iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä.” ¹⁵ Itanġi, iqu nanüä hiqiyqä ktqä

iqueni, yunuä qäyä vätnqe, Goti Hanjuwä Iqu hinuinä äqunqge. Inji ktqä iqu, kuknuä ätätä, ämaqä ktqä ique qonä mäwoktäuqä iqanqppä iquauni, qu pizqä päkpnqä imäkkuwi. ¹⁶ Itanqani, nanuä hiqiyqä hñquaqunä iqu tqanqi, qu qokä-apäkä eeqänänä iuqä huiwiu atäunuä vqänqä äqäkuwi. Hñqua quwqä hipenuiwqä. Itani hñquauni, hipa ämuangisanjqä. Ga ämaqä hinginqä, ä yoqä-tänä, nñ mbqä kuapänä-tänä, nñ mbqä-nätmatqä jua-jua maiqä-tänä, ä huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä inuwä, ä huiziquauqä wäunuä hinginäwa äwiyätqänuwä-ppä iunipqeuä, qu eeqänäni, atäunuä vqänqä kiqä hiqñqä iutani, äyä ämakuwi. ¹⁷ Hiqñqe, ii nanuä hiqiyqä iqueqä yoqenä-qe, nñ iqueqä yoqä iuta a täuqänqe. Inji ämaqä, nanuä hiqiyqä iqueä hiqñqä mämeqä imipqä iqua, qu qokä-apäkä huiziuqä nätmatqe, mbqä miqä da iqanqpi, ga huizi iqua-pqe, quvaqä nätmatqe, mbqä miqä danä ipnuwi. ¹⁸ Ga ämaqä hñqu kñuä äñguä-tänu eäqe, iqu nätmatqä tänqe, näqñqä äñguänänä hetñqänänjqä. Ämaqä hñqu näqñqä-tänä-qu eäqe, iqu nanuä hiqiyqä iqueqä yoqeta a täutñqänänjqä. Ii ämaqä hñqueqä yoqeta atäunuä enqä-paniqä. Ii 666 iqeyi.

14

Ämaqä 144,000 iqua, apqä änyä-hänä ätkuwinqä

¹ Ga nyi hinuä anġumä äqunġqe, Sipsipqä Meqä Iqu qoqonjä Sayonä yätu tqäutanġi äqunġqe. Itanġa Iqutanġi, qokä-apäkä 144,000 iqua, Sipsipqä Meqä Iqueqä yoqetä, Iqueqä Kaniqueqä yoqetänġi, quwqä hipenġuiu äqämbu anä ätqäuminġuwi. ² Itanġi qäukuä yätutanġi, häänqä anġuanänġä hui qänġanġi äwikqe. Ii eqä naqä hnqueqä häänqätä, qaquvqä naqä hnqueqä äkakätä, enqä-panjä iinjä ätätä, ga ämaqä hui gita ätquwä-panjä iinjä tqanġi äwikqe. ³ Ga qokä-apäkä 144,000 iqua, Goti Hanjuwä Iqueä zä-hawä iqueuätä, nätmätqä hänjä-pmeqä-tänjä hnquaqui-hnquaquinjä iquauätä, ämaqä naqä iquauätä hinuä iqi ätqäupu, apqä änyä-hänjä hnqu ätkuwi. Apqä iquenqe, ämaqä huizi iqua-pqe, maqñqä epnä. Ga ämaqä kuapanänġä iinjä iqua, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä qua täu äpmenġuwä iuta anġi mbqä imakqä iqua, quwqä-quwänä näqñqä eqäüä. ⁴ Ämaqä iqua, apäkä iuatä hiqaqä anä äwipu, kiyä imätmäknätqänjuwä enqä-panjä iinjä ma, ikikinyänġä äpmepu, anjä eeqänänġä, Sipsipqä Meqä Iqu äwqanġqeunġi, qänaki äwivändätqänjuwä iquayi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä eeqänänġä qua täunġiuqä awä iqisa ae mbqä imetä, inji qu Iqueqänqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueqänqätä, qämätaqiyqä pmepñqä iinjqe, qu, qu-ganänġä enqä-panjä itmakqe. ⁵ Qu kukñuä quanġä matqä ipu, nätmätqä hnjuä mimäkqä itqänjuwä iquaiqä. Oeyqä.

*Ynaunjqä   hnquaqui-hnquenjä   iquauqä
kukñuinjqä*

⁶ Nyi iinjä äqunmitanji, huizi, ynaunjqä huiziqu qäukuä awä iqi äväwa päwqanji äqunqge. Iqu kuknuä änguä hea ique-ique pmeqe, qokä-apäkä qua täu äpmejuwä iunji, kuknui awä tuätñqä iquvi. Qua eeqänänjä iutä, hueqä-himqä eeqänänjä iutä, ä anjä-kuknuä eeqänänjä iutä, nñ huiwä huitanjä-huitanjä iutänyä. ⁷ Iqu manjä yänänäqñqä tii ätkqe. “Goti Hanjuwä Iqu, ämaqeudä suqe kuknuä tqeuta iwäsäutñqe, ae ätimäuqiyä. I etanji he Iquenqä zä yasämä ipu, Iqueqä yoqe haqeu matnämäupñqä, qonjä woktäupiyä. He Goti qäukuiu, quaeu, eqä-pñiu, itanğa eqä esquä eeqänänjä imäkkqä Iqueqä yäpä iqi äpmepu, ‘änqiuqä’ tpiyä.”

⁸ Itanji ynaunjqä huiziqu, hiñuiqänjä ique qänaki äwivändqa äquvepätä, tii ätukqe. “Anjä-himqä naqänänjä Bapilonänji, qui ae imäkñgiyä! Anjä-himqä Bapilonänji, qokä-apäkä eeqänänji, wainqä yänänäqñqä vqanji qu änäpu, hiqiiyqä iquwä-pa, kiqä suqä yänänäqñqä iu, huiwä yanä hiñgi imbnqä iwimäkqe qä. Auä ii qui ae imäkñgiyä!”

⁹ Itanji ynaunjqä huiziqu, iquaquisanjä qänaki äwivändqa äquvepätä, manjä tnänjä tiinjä ätukqe. “Ämaqä, nanjä hiqiyqä iqueä yoqetä, iqueqä ktqetä, haqeu mamäupñqä qonjä äwoktäupu, iqueä atäunjä iinjqe, hipenjuinjä-qe, hipaeunjä-qe, ämapqä iqua, ii iqua wainqä aanjä huitanjä di bnqäüä. ¹⁰ Wainqä ii ämbqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjiyqä. Itanji Goti Iqu wainqä-eqetä, aanjä eqetä, yuqui-yaqui mimäkqä da yänqiyä. Oeyä.

Iqu Iqueqä äwqä tnäni, eqä-häkä imänqeu iquatimeqanġuti, ga ämaqä iqua, iquauqä ququvqenqä ämbnqänänjqä. Ii ämbqe, Goti Hanjuwä Iqueqä enätqä iquauä hinuä iqisä, Sipsipqä Meqä Iqueä hinuä iqisäni, ämaqä iqua tänjä-hunqä ququvqe, tä iutatä, hikä piyanä-weqä tä änätqä iutatä, mapnqäuä.
¹¹ Iwä suakä, iquau tänjä-hunqä e vqä iquesa ätimäuqäqä iqu, iqu äpakä iquäniqeqä. Ga ämaqä nanuä hiqiyqä iquenqätä, iqueqä ktqenqätä, qonä äwoktäupu, itanġa iqueqä yoqeta atäunuä iinqä ämequwä iqua, qu hiunġinġa, heatqänġa, hapä pmeqe, mämeqä danä ipnuwä iquayqä.”

¹² Itanġanġi suqä iinjä iqua ätimäuqanġanġi, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä, Iqueä suqä eeqänäni qänaknä ipu, quwqä quuvqä heqiyqe, Jisasi Iquenyqä a äkiqätäunuwä iqua, qu yänänäqnqä pmapnqänġanġi.

¹³ Itanġi qäukuä haqä yätutanġi, nyi manġa hġqu tii tqanġi äwikqe. “Si tuwanuä tii qäyä. ‘Ämaqä, qu Naqä Iquenqä quuvqä eqiyäpu, tängatati nänginqä äpakombnuwä iqua, yeeqä äwinyänä.’” Itanġa Dnġa Änġuä Iqu-pqe, tii ätkqe. “Ii naqä-qakuiqä. Ii tiinjä etanġiyi. Quwqä suqä änġuä imäkmitpqä iqu, qutä anä wänigetanġi, quwqä wäunuä dnġa huqä itqänjuwi, huätä ävquatämäupu, hapä pmapnuwiqä.”

Ymisänjä mmqä iqanġa, tävqenqä

¹⁴ Iinjä äqunmitanġi, huizi, nyi qaquvqä qäpaiqä hġque, ämaqä ne qua täutanġa enqä-panġa asänänjä hġqu pmetanġi äqunġqe. Iqu

iqueqä nyuänjuñi, golqä ynña enqä-pa ämäüä, itanğa iqueqä hipa iuñi, hionaqä kuä-tävqä aanjä yanäqñque a äqätmiñqe. ¹⁵ Itañi ynaunjqä huiziqu, Goti Hanjuwä Iqueä anita yäpaqängisa ätimäüäqe, ämaqä qaquvqä ique pmetanğqä ique, manjä yänänäqñqä tii ätukqe. “Ymisanjä qua bu enqä eeqänäñi, mmqä ae iqä-qae, ga tänğanı ätävqänganjqae,* tqä hionaqetä täwiyä.” ¹⁶ I tquanğa, ämaqä qaquvqä iu äpmamiñqä iqu, iqueqä hionaqetä, ymisanjä ae mmqä itanğqä-quau ätäwikqe.

¹⁷ Itañi enätqä huiziqu, hionaqä kuä-tävqä yanäqñquä a qätqä-qu, Goti Hanjuwä Iqueä anä qäukuä haqä yätu ämätnänqetani äväma, yäpaqängisa ätimäukqe. ¹⁸ Itañi enätqä asä hñqu hiqäva-imäkqä ttawiuta äväma äpkqe. Iqu tä iu ämitñqä yänänäqñqä-tänjä iqueqä. Iqu enätqä hionaqä aanjä yanäqñquä-tänjä qätätanğqä ique, tiñjä ätukqe. “Wainqä qua bu enqä häukui, mmqä ae iqä-qae,† tqä hionaqä yanäqñquetä huätä ätävätnä, naqä-hñqäqinyä mäqumuatiyä.” ¹⁹ Iiñä tquanğa, ynaunjqä iqu iqueqä hionaqetä, wainqä häukuä mmqe ätävätä, aquvä ämaqäkqe. Itañi iqu wainqä häukuä mmqä ätäwikqä ii ämetä, qonjqä ipu, kiqä eqä mapñqä hikä hovqä naqä ique ätnämäukqe. Hikä hovqä iqu, ii Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnäñinqä ätnä. ²⁰ Qu anä-himqä yäpaqängisa ätimäupiyi, wainqä häukui, hikä hovqä ique ätnämäukuwi, qonjqä iqanğuwänğa, häñeqe, hovqä iquesa ätimäwa

* **14:15** Itkimäkqä 14:7 † **14:18** Itkimäkqä 14:7

yäpaqängisa äpawäkqe. Hänëqä i äpawäkqe, ätuwa äpeyätä, ämaqä iunji ämäpmuäqänänjä iinji, ii huakä enqä-pa, kinä haqä nämä‡ äquveqäkqe.

15

Enätqä 7 hñqua, nätmatqä ququvqä a äqätänjuwiñqä

¹ Nätmatqä iinji timäuqanji hinuä äqunmitanji, huizi, hiqñqä huitanä hñqu, qäukuä yätuta timäuqanji äqunätmä, “Squänänjä äqunänjundiyä” tmä ikqe. Nyi tiinjä äqunqge. Enätqä 7 hñqua, nätmatqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpñqä a äqätpu äpmaminuwi. Nätmatqä quvqä iinji, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnänjiuta qäpu ätimäuqä-qae, anñinji hui matimäuqä yänñiyä. ² Itanji nyi eqä-pñä naqänänjä hñqu, huiwä hiqumuanjä hinuä iqänqä-nänji, tetä qäsä imäkquwä-panjä iinjä äqunqge. Itanga eqä-pñä iqueä manjä iqinji, ämaqe, qu mäkä iunji ämäwqätäupu, nanuä hiqiyqä iquesä, iqueqä ktqetä, ä iqueqä atäunuä iinqetä, mändi äkittqukuwä iqua, gita Goti Hanjuwä Iqu iquau äwikqe a äqätpu ätqäuminuwi. ³ Qu iqi ätqäpiyänganji, Goti Hanjuwä Iqueqä wäunuä-wiyqä Mosisi iqueätä, Sipsipqä Meqä Iqueätä, apqä tii ätminuwi.

“Naqä Iqukiyä, Si Goti Yänänäqñqä Eeqänänjä-tänjä Iqukiyqä. Si wäunuä yänänäqñqä, ämaqä mimäkqänänjä huitanjä

‡ 14:20 Jonä iqu hiqñqä 1,600 äqäkqe. Hiqñqä iiniqua, ii 300 kilomita enqä-panjiqä.

di, Imäqä-quki etanġi, ga ne hinuä äqunätanä änevauqumuatqiyä. Ga ämaqä eeqänänġä iuqä Ämiqä Iquki, Tqä suqä eeqänänġi, jänänänġä eä, ga aanġä naqä-qakuänänġiä.

⁴ Naqä Iquki, Si aanġä pmuai, Tqä-täuänänġä. Ämaqä hueqä-himqä eeqänänġä iqua äpäpu, Sinyqä qonġä äuktäupu, 'änġuiqä' tṗnuwänqänänġä. Tqä suqä aanġä jänänänġi, ätnänġä iqi ae ätimäuqeä. Tqä suqä iinġä iquautanġi, qokä-apäkä eeqänänġi, Sinqä zä ipu, Tqä yoqe, haqeu matnämäuqäpṗqänänġä."

⁵ Nätmatqä iinġä iqua ae ätimäuqanġa, nyi anġi hinuä äqunġqe, Goti Hanjuwä Iqueqä namnä anġä qäukuä yätu ämatnänġä yäpä imnġi, hiqṗqä pmua ique hinuäquva enminġe, ävatṗganġi äqunġqe. Namnä anġä iunġi, Goti Iqueqä kukṗuä-suqe, äwäminġe. ⁶ Itanġi enätqä 7, nätmatqä ququvqä 7, qokä-apäkä iu qui imäkpṗqä a äqätminjuwä iqua, hiqṗqä pmua iuta yäpaqänġisa ätimäukuwi. Iquauqä huiwä iunġi, ämuasmänġä kiyä maeqä, aanġä äyänġä ipumbu, quwqä quikuiunġi, golqä yauqä enqä-pa äyiminjuwi. ⁷ Itanġi enätqä iquauṗi, nätmatqä hänġä-pmeqä-tänġä hṗquaqui-hṗquaquiṗä iquautanġä hṗqu, golqä hevqä 7, iquau äwikqe. Itanġa hevqä iinġä iquauṗi, Goti Hea Iqueique Pmeqä Iqueqä äwqä tnänġi, manġuä änyiminġe. ⁸ Itanġa Goti Yoqä Naqetä, Yänänäqṗqetä, Ämenqä Iqu pmetanġiyqä kṗuä ävätṗqe, hiqṗqä pmua iunġi, suakä iqu, äkeikqe. Itanġa enätqä iqua, quwqä nätmatqä quvqä

qäpu equaseqan̄guwän̄gan̄qe, ämaq̄e hiq̄n̄qä iun̄i, mäpaquvqä ipnuwiqä.

16

Enjätqä iqua, Goti Iqueqä äwqä tnän̄ä iinqä hevqe, equasekuwin̄qä

¹ Itan̄i nyi Goti Hanjuwä Iqueä hiq̄n̄qä pmua yäpä yän̄gisani, man̄ä hn̄qu tqan̄gi äwikqe. Iqu enjätqä 7 iquaun̄i, man̄ä yän̄änäq̄n̄qä tiin̄ä ätukqe. “He äwäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnän̄ä iinqä hevqä 7 iqua, qua bu eeqänä equasäpiyä.”

² E tquan̄ga, enjätqä hin̄uiqän̄ä iqu, Goti Iqueqä äwqä tnän̄ä iinqä hevqe, ämä äwäqe, qua haq̄eqi equasekqe. Ga in̄gan̄i, ämaqä, nan̄uä hiq̄iyqä iqueqä atäun̄uä imbu, iqueqä ktq̄en̄qä qon̄ä äwoktäumin̄uwä iquauqä hui-wiun̄i, wätan̄qä ququvqän̄äni äwimakqe.

³ Itan̄i enjätqä huizi iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä äwqä tnän̄ä iinqä hevqe, eqä-pn̄ä iu equasekqe. Equaseqan̄ga, eqä-pn̄i, ämaqä ae äpäkombqä iquauqä häneqä en̄qä-pan̄ä iin̄ä ätuekqe. Ga nätmätqä eqä-pn̄iu äpmen̄uwi, eeqäpn̄ä äpäkon̄guwi.

⁴ Itan̄i huizi, ynaun̄jqä 3 iqu, iqueqe ämä, eqä qan̄ä äpäwitn̄qä iquautä, eqä esquä iutä equasekqe. E equaseqan̄ga, eqä iin̄ä iqua, eeqä häneqä imän̄gqe. ⁵ Ga in̄gan̄i nyi ynaun̄jqä eq̄eu miqä iqu, tīi tqan̄gi äwikqe.

“Goti Tqä-täuänä Naqä-qakuä-quki eänä, Qän̄ganä Äpmamin̄ä, Tänga Äpmen̄ä, Iqukiyqä. Si ämaqä iun̄i, quwqä suqe

iwäsäutnä, nätmatqä quvqe wimetŋqä ätŋi, ii Tqä kukŋuä ätŋi waqiyä manä, aanjä jänänänjqä. ⁶ Ga ämaqä Tqä kukŋuä hiŋuä-tqä iquautä, qokä-apäkä Tqänqä atäunjuä ikŋä iquautä pizqä äpäsäpu, quwqä häŋeŋe iotŋqä imäkkuwitaŋi, Si häŋeŋe ämaqä quvqä tqua bŋqä äwiŋi, ii quwqä kimaŋi, qäyunänjqä.”

⁷ I tqanqa, nyi hiqäva-imäkqä ttawä iutaŋi, maŋä hŋqu tii tqanqi äwikqe. “Goti Naqä Aanjä Yänänäqŋqä Eeqänänä-tänjä Iquki, Tqä qokä-apäkä kukŋuä mitqe, quanqä manä, aanjä naqä-qakuä jänänänjqä.”

⁸ Itanji enätqä huizi 4 iqu, Goti Iqueqä äwqä tnänjä iŋqä hevqe, mäptqä ique equaseqanqa, Goti Hanjuwä Iqu mäptqä iqueqä te, yänänäqŋqä ätimäutä ämaŋeu tä qäyä nätnqä, hiŋuinä äqunqge. ⁹ Itanji mäptqä iqueqä te, aanjä tnänjä imänätä, ämaqä iuŋi häkiyä yäqiyqanqa, qu Goti Hanjuwä, nätmatqä ququvqä qu äwimeqä ii ämitŋqä Yänänäqŋqä-tänjä Iqueqä yoqenqä kukŋuä ququvqä ätmiŋuwi. Injä ätäpiyanqanji, qu Iqueqä yoqe, haŋeu mamäupŋqe, kŋui makunmäkŋqä imiŋuwi.

¹⁰ Itanji huizi, ynaunjqä 5 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjä iŋqä hevqe, nanjuä hiqiyqä iqueä zä-hawä iu equasekqe. Itanqa ämaqä nanjuä hiqiyqä iqueä yäpä iqi äpmamiŋuwä iuŋi, hea iwimäkkqe. Imä e äpmapiyanqanji, tänjä aanjä ququvqä wunqanqi, quwqä tewi huakmä imiŋuwi. ¹¹ Qu quwqä huiwiu tänjä-hunqätä, wätanqetä, wimeqanqenqä Goti

Hanjuwä Qäukuä Yätu Ämitnqä Iquenyqä kuknuä ququvqä ätminjuwi. Iinjä ätäpiyanğanı, qu quwqä suqä ququvqä imäkminjuwi, tuwä äwiyäpu, knui makunmäknqä iminjuwi.

¹² Itanı asä enätqä 6 iqu, iqueqä hevqe, eqä naqä Yupretisi ique haqeqi equasekqe. Ga ämiqä naqä mäptqä timäuqä ingisanjä iquauñqä hänaqe näwenyä imäkätñqe, eqä naqä injä iqu ye ikqe. ¹³ Iinjä iu äqunumi huizi, mätänjä enqä-panjä dnä quvqä hñquaqu-hñquenä iqua, qu qämäkä naqänänjä iqueqä manjutatä, nanjuä hiqiyqä iqueqä manjutatä, ä hinjuä-tqä quanğä iqueqä manjutatä timäuqanğä äqunğqe. ¹⁴ Ga dnä ququvqä injä iqua, nätmatqä ämaqä mimäkqänänjä di, huitanjä-huitanjä imäkäpu, ämiqä qua naqä äwäkäwänğä iu äpmenjuwä iquau äwimayikitqänjuwä iquayi. Ii tiinjä etanğiyi. Dnä iqua ämiqä naqä iquauqä knui ävauqumuatqanğpi, qu iquauqä mäkä-iqä iquau aquvä ämaqäyäpu, itanğa hiunji naqänänjä, Goti Yänänäqñqä Eeqänänjä-tänjä Iqu atäunjuä ae ikqä iquenı, Iqutä mäkä humbnuwänğänänjä.

¹⁵ ("Ga he qätä änyipiyä. Nyi henyqä äquvepätmänğanı, quwä-meqä iqua äquvepätqänjuwä-pa, injä quvepmqänä. I hitanği ämaqä hñqu, hiqaqä mäwiqä itä, ga qokä-apäki, iqueqä womba injqe, ätnänäqi injga ikiqanğuti hinjuä qunquä injqe, iqueqä ämuasmänğqe, kiuätä qäqiqi emitätqe, itanı ämaqä injä iqu, yeeqä iquänğä.")

¹⁶ Itanı dnä quvqä iqua, ämiqä naqä iquaunı ätuma, anjä, Israitqä iquauqä kuknuä

iunji, 'Amaketonäüä'* änyuätkuwä iunqä, äquvepkuwi.

¹⁷ Itani enätqä yäpakä 7 iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä hevqe, qäukuiu equateqqa, Ae equateqanga, Goti Hanjuwä Iqueä anitani, manä hnqu, zä-hawä iuta yänänqñqä, "Qäpiyqä!" ätkqe. ¹⁸ I tqanga, qaquvqetanä we-hunqe, im-imä ändakka weqanga, häänqä naqänänä ätätä, qaquvqe osqanga, itani eekä aanä naqänänä ikqe. Ga eekä iinjä iqu, qänqanä qokä-apäkä qua täu äpmaminuwänqani, naqä iinjä di miqä iminqe.

¹⁹ Iinjä iqetani, anä-himqä naqä Bapilonä ii, hiqnqä 3 äkutänqanga, itanga ämaquqä anä-himqä huizi-pqe, qui eeqä imäkñgqe. Goti Hanjuwä Iqu, anä-himqä naqä Bapilonä iiyqä suqenqä knüä indqänäqe, Iqu anä-himqä iqueni, wainqä-eqe, Iqueqä eqä-häkä† imänqeu equasimetä, änätñqä imäkkqe. Ga wainqä-eqä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänä naqänänijyqä. ²⁰ Eekä iqanga, qua eqä huväkiyä äwäkäwänqä isua eqä ämäpмуäqanga, qoqonä-pqe matqäuqä ikuwi. ²¹ Itani, hiwiyä häukuä naqänäni, qäukuä yätuta äpäknqgqe. Iquauqä hanä-iqe, aanä kuapänäni 50 kilo tqe. Inji ämaqäyqä haqeqi äqäyäpänätä, qunji aanä quvqä kuapänä iwimäkkqe. Ququvqä iwimäkqanqñqä, qu Goti Hanjuwä Iquenqä kukñüä ququvqä ätminuwi.

* **16:16** Yoqä 'Amaketonä' iqueqä quati, 'Qoqonä anä-himqä Megito iu ätqäunqä' iquvi. Qänqanäni, Israitqä iqua mäki, iqi äunquwi. Tiwiqä hnqu 2 Ämiqä Naqä 23:29-30 iu äqänä.

† **16:19** Matiu 20:22; 26:39; Jonä 18:11

17

Apäkä huiwä yanä hiŋgi ikiqä iinyqätä, nanuä hiqiyqä iquenqätä

¹ Itani enätqä 7, hevqä a äqätänuwä iquautanä hŋqu, nyi änyimeqe, “Anä äwäta, ga apäkä huiwä yanä hiŋgi kiinä ikiqä, eqä kuapänänä iquauqä haqeqi äpmeŋqä ii, iyyqä ququvqenqä kima metŋqenqe, ämäktquamqänä” ändkqe.

² “Ga qätä nyiyä. Apäkä iinji, ämiqä naqä, qua täutanä iqua ätuma ikipu, huiwä yanä hiŋgi inyäkitqänuwiqä. Ga aanä ämaqä qua täutanä-pqä iqua-pqe, asä inä inyäkipu, ga eqä yänänäqŋqe änäpu, wänä-wänä iquwä-pa ipu, nätmatqä huiŋqä änyä maqŋqä epiyanä itqänäuä.”

³ Kukŋuä iinji ae ändäqe, iqu Dŋä Äŋguä Iqueqä yänänäqŋqeta, anä avqŋqä iuŋqä ändma äukqe. Iqini, nyi apäkä hŋqu nanuä hiqiyqä häŋesqä hŋqueä haqeqi pmetanŋi äqunŋqe. Ga nanuä hiqiyqä iinä iqueqä huiwä iuŋi, Goti Hanjuwä Iquenyqä kukŋuä tuwänŋisa tqä yoqenä, imueqänqä iquvi. Ga iqu nyuänä 7 änyqä-qu eä, iqueqä nyuänä iinä iquauŋi, komqä-hänyenä 10 äunmiŋqe. ⁴ Ga apäkä iyyqä ämuasmänqe, häŋesqätä, ipisqätä, itanŋa golqä quayuŋuä huitanä-huitanitä, ä hikä quayuŋuä äŋguänänä huitanä-huitanitä, wimŋä aanä qeqätqä imäkkuwi-tänä iiyi. Iyyqä hipa iuŋi, golqä häkä a äqätmiŋqe. Suqä Goti Iqueqä hiŋuä iqi piyanä-weqätä, kiyä mätqätä, iyyqä huiwä yanä hiŋgi äväkitäqänŋa imäkäkämiŋqe, häkä iinä ique manŋuä änyimiŋqe. ⁵ Ga iyyqä

hipenüä iuñi, qu iyyqä yoqä tii äqäkuwi. “Anä-himqä naqä Bapilonä, apäkä eeqänänä, hiñgi qñqä iuaucätä, suqä piyanä-weqä qua iu äwiñqä eeqänänä iuqä kânaiyi.” Yoqä iinä iqueqä qakui, zä äwämiñqe. ⁶ Apäkä iinä ii, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä, qu Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, äpakonjuwä iuqä häñeqe änätä, ämaqä hñqu eqä yänänäqñqe, änätä wänä-wänä ikiqä-pa, e iqanji äqunqñqe. Nyi hiñuä iinä äqunmi, yäñuä itmä, kñuä kuapänä änyikqe.

⁷ Kñuä e änyätqätanğa, ynaunjqä iqu ti-inä ändkqe. “Si sunqä yäñuä inyä?” Iinä ändäqetani, tiwiqe tii änyikqe. “Apäkä iisä, nanuä hiqiyqä, ii haqeqi pmeqä ätuma äwqä iqu, nyuänä 7-tänä ga kiqä komqä-hänyeni, 10 iqtänji, iquaquiyqä qakui zä witanqñqä-qe, nyi ämäktquamqeqä.” ⁸ Iinä ändäqetani, tiinä ändkqe. “Nanuä hiqiyqä si hiñuä äqunanä iqu, qänğanä äpmamiñqä-qe, tänganji yqänä mäpmeqä enä. Ga iqu qua hovqä täpäñuä maeqä iquesa äväma, yäpaqä täñgisa yapätñqä näwi imäknätqä. Ga, iqu hämä qui imäknänqiyä. Qokä-apäkä qua iutanä, ga Goti Hanjuwä Iqu qua mimäqänğatqä quwqä yoqe, bukä häñä-pmeqeu maqñqä inqä iqua, nanuä hiqiyqä ique hiñuä äqumbiyi, yäñuä ipñqäuä. Ii tiinä dutanji. Qänğanäñi iqu äpmamiñqe, ga tänganji mäpmeqä inqe, iwä qänakndanji iqu ätimäuniqeqä. ⁹ Ga ämaqä kñuä indqänqä äñguä-tänju etanğutqe, iqu nätmätqä täñqe, näqñqä äñguä heñqiyä. Nyuänä 7 iqua, qoqonä 7 iquaunqä atäñuä änyänä. Itanğa apäkä ii,

qoqoŋä iquauä haqeqi äpmenä. ¹⁰ Ga aŋgi tiinjqä. Nyuänjä kuapänä iqua, ämiqä naqä 7 iquaunqä, atäunjuä inä änyänä. Iwä iquautañi, 5 iqua qui ae imäkŋganqä, kiuänänjä hŋqu yqänä pmetañi, ä huiziqu matimäuqä yqänänjqä. Ga iqu ae ätimäuqetani, kuapänä mäpmeqä, wänqäpu pmeŋqiyä. ¹¹ Ga nanjuä hiqiyqä qänğanä äpmaminqä, täŋga-pqä mäpmeqä da inqä iqu, ii iqu atäunjui tiinjinqä eänä. Ämiqä 8 iqueyqä. Itanğani ämiqä iinjä iqu, huizi iquautañä anänjä-qu enqä-qae, ga iqu qui hämänä imäknäniqeqä.”

¹² Iinjä ändäqetani, tii ändkqe. “Komqä-hänyenä 10, si äqunänjä iqua, ii atäunjui, ämiqä naqä 10 iquaunqeqä. Iinjä iqua, ämiqä naqä ae equwä ma, nanjuä hiqiyqä iqutä yänänäqŋqä anä ämapiyi, ämiqe zinuänggata ti mäptqä timäuqänğanqä wänqäpu mipŋqäuä. ¹³ Ga ämiqä iinjä iquauqä kŋui, naqä-hŋqunänjqae, quwqä yänänäqŋqetä, ä yoqä naqetä, nanjuä hiqiyqä ique wipŋqäuä. ¹⁴ Ga nanjuä hiqiyqä iqutä, ämiqä iquatä, qu Sipsipqä Meqä Iqutä mäkä äumbiyi, ga Sipsipqä Meqä Iqu, ämaqä naqä iquauqä Naqä-qu eä, ämiqä iquauqä Ämiqä-qu etanqqä iutani, Iqu iquauñi mändi äkittqiyätä ämäwqätäunqiyä. Itanğa Iqu mäkä iqanqqeu anä iquwä iqua, ii ämaqä Iqu tääqä ätuätumetä, Iqueqänqä atäunjuä itä, Iquenyqä quuvqä yänänäqŋqä eqiyäpu, kukŋuä qänaknä itqänjuwä iquayi.”

¹⁵ Itani enätqä iqu kukŋuä hui inä tii ändkqe. “Eqä naqä, apäkä huiwä yanä hiŋgi ikiqä

ii äpmeñqä iqi pätqätanġi äqunänġa iqua, ii atäunġi tiinġinġä eä. Qokä-apäkä huiwä huitanġä-huitanġä iinġä, kuknuä huitanġä-huitanġä mñqä, qua huitanġä-huitanġä iutanġä iinġä, eeqänänġi aquvä naqänänġä äqänäpu, äpmeñuwä iunġä eänä. ¹⁶ Itanġi komqä-hänyeñġä 10 äqunänġä iquatä, nañuä hiqiyqä iqutä, täñganġi apäkä huiwä yanġä hinġi ikiqä iinyqä, himä-wiunġä wipñqäuä. Qu apäkä iinġi, iyyqä nätmätqä ämotaupu, qäkä tpqä iwimäkäpu, iyyqä guwä huiwä du ämäkäñqe änäpu, itanġa iinġi, tä hämänä wätakä niqiyätñqä ikapñqäuä. ¹⁷ Suqä iinġä imäkñqe, tiinġä itanġiyi. Goti Hanjuwä Iqu, nätmätqä timäuniqä iinġä qänġanä ätätä eänġeu timäutñqä diñqe, Iqu Iqueqä-kiuä ämiqä iquau knuä vqanġi, ga qu knui, naqä-hñqunä indqänäpu, quwqä ämañeu miqänqä yänänäqñqä eeqänänġi, nañuä hiqiyqä ique wipñqäuä. Qu Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä eeqänänġä ätkqä dunġe, inyänä iqa uwqäpnuiqä.”

¹⁸ I ändäqe, tii ändkqe. “Apäkä si hinuä äqunänġä ii, atäunüä tiinġinġä eänä. Anġä-himqä naqänänġä, ämiqä naqä qua iunġä eeqänänġä iquau ämitñqä iinyqä ätnänä.”

18

Anġä-himqä Bapilonänġi, apäkä hinġi ikiqä enġä-panġa itanġi, qui imäkñqenqä

¹ Nyi nätmätqä iinġä iquauñqe, qätä ae äwimi, enġätqä huiziqu qäukuä haqä yätunġi äväma,

quvepqaŋgi äquŋqce. Iqu aanä yänänäqŋqä-tänä-qu, ga iinjä motquetŋce, iqueqä huiwiutani, qua iu we äunmiŋce. ² Itani iqu maŋä yänänäqŋqä tiinjä ätkce.

“Anä-himqä naqä Bapilonä ii, aanqeqä! Qui ae imäkŋgiyä! Ii dŋä ququvqä iquauqä anä ätimäuqce. Dŋä hŋquatä, yŋŋä hŋquatä, nanuä hiqiyqä hŋquatäni, qu Goti Hanjuwä Iqueä hinuä iqi, kiyä imätmäkŋga äwätqäŋuwi, iqi äpmeŋäuä.

³ Ii tiinjä duta itaŋgi. Ämaqce, wainqä-eqä yänänäqŋqce änatqäŋuwä-panä iinjä, hueqä-himqä eeqänäŋi, iisä huiwä yaŋä kuapänä änyäpu, itaŋga ämiqä naqä, qua iunä iquapqce, iisäŋi huiwä yaŋä inä änyimiŋuwi. Ga ämaqä quaeutaŋä, mbqä wäunüä imiŋuwä iqua, qu mbqä wäunüä ipu, iwä mbqä kuapänäŋi, ii suqä quvqä huitaŋä-huitaŋä womba miŋqä imäkmiŋqeta, ämamiŋuwiqä.”

⁴⁻⁵ Inji ae ändqaŋga, nyi maŋä hŋqu-mända qäukuä yätuta tii tqaŋgi äwikce. “Nqä qokä-apäkäuä, anä-himqä iunji, iyyqä suqä ququvqä aquvä imäkqa-imäkqani, qäukuä haqä täu etqutquiyä. Itani Goti Hanjuwä Iqu, iyyqä suqä ququvqä eeqänäŋä imäkätŋqenqä kŋuä indqäŋgiyä. Ga, suqä quvqä ii imäkätŋqeta, iyyqä mbqä quvqä metŋqä-pqce, hesä anä guäyamä maiqiyce, qäyunä ma, quvqänäŋiqä. Iiŋiŋce, he anä iqinjä, äväma ppiyä.

⁶ He apäkä hiŋgi ikiqä ii, huiziquau iwitquetŋqenqä kŋuä heyqaŋgutce, ga suqä asä iinjä, he witquapŋqeqä. Ii iyyqä suqä quvqce, ämamoŋäka äpäyätŋqä-pa,

iyyqä mbqä quvqä metŋqe, ämämonyqa äpäyäpu, kima wipiyä. Iinjä itäqanŋani, ii eqä yänänäqŋqä huitaŋä-huitaŋi, eqä-häkä inŋeu, huiziquaunqä guäyamä äqiyimetä ävätŋqä-pa, he eqä aana yänänäqŋqänäŋä eqä-häkä inŋeu guäyamä äqiyimepu, ga ii änätŋqä iwimäkpiyä. ⁷ Ii iyyqä-kiuänŋqe tii ätnätŋqeqä. 'Nyi eeqänäŋä iu ämiqä naqä äpmamä, itanŋa ämiqä zä-hawä iu äpmenänä. Nyi apäkä yawiqinyä manä. Iwä haŋä-iqä nyimeqanŋutiyqae, kŋuä qämqä manä. Nyi naqinjä.' Ii injä ätnätä, kiqä yoqe haqeu ämamänätä, iyyqä-kiuä äminyätŋqe, nätmätqä kuapänäŋi ämäqumuakka äpäyätŋqeqä. Iinjä imäkätŋqenqä, he apäkä inji, täŋä-hunŋqe kuapänä äväpu, kŋuä kuapänä-pqä qiyätŋqä inä iwimäkpiyä. ⁸ Iinjä dutaŋi, haŋä-iqä huitaŋä-huitaŋi, hiunŋi hŋquenyä wimenŋiyä. Iwä täŋä-yaqe, hävemnäqŋqä ätimäutä, ämaqä kuapänäŋi, kŋuä kuapänä äqäyäpu, itanŋa ymisänä dä naqänäŋä timäunŋiyä. Itanŋa aŋä himqä naqä Bapilonä ii, tä wätakä iqiyämäunŋiyä. Haŋä-iqe naqänäŋä injä wimetŋqe, ii Goti Naqä, iyyqä suqe Iwäsäuqä Iqu, yänänäqŋqä eeqänäŋä-tänä Iquvi."

⁹ Itanŋa ämiqä naqä qua iutaŋä, iisä huiwä yanä änyäpu, nätmätqä kuapänäŋi anä ämäqumuakka äpäyätqanuwä iqua, inji, tä änätäqeta suakä timäunŋangi äqumbiyi, qu kŋuä huäqä-hunŋqä äqäyäpu, äwqä haŋä-iqä mapnuwiqä. ¹⁰ Qu ii täŋä-hunŋqä quvqe meqanŋi äqumbiyi, zä wiŋanŋi, iisänä qäqi matqäuqä, kinä haqä näŋi ätqäpiyanŋga tpnuwi.

“Oänä! Bapilonä iikinyqä, huäqä kiñä änaunqiyä! Si anjä himqä, aanjä naqänänjä yänänäqñqä iikiyi! Injä etanqi, tqä suqä quvqenqä kimañi, maqänä äyä äkimeqiyä!”

¹¹ Ga ämaqä qua iutañä mbqä wäunüä naqä imäkätqänuwä iqua, ämaqä, quwqä yquayä mbqä ipnuwänqce, aanqä itanqi, Bapilonä iinyqä kñuä äqäyäpu, äwqä hanjä-iqä mapnuwi.

¹² Iquauqä yquayi, tiñä iquauñqeyi. Golqä, silpa, ññ hikä äñguänänjä iu, wimñä qeqätqä iu, gquä-yatqä hui mimäuqänänjä äñguänänjä iu, ä yuä qäpaiqä äñguänänjä iquau, ä yuä ipisqä iquau, ä yuä häñesqä, ññ yuä kakä iquau, ä zä eeqänänjä huitañä-huitañä jinañä-weqä iquayi. Itanqa, nätmätqä huitañä qu eläpenqä iquauqä hiqunañä itä, ññ zä äñguänänjä itä, ä brasi äyänqä itä, ainqä änä moquasqänänjä itä, ññ hikä äñguänänjä tqätqäkä-tänjä itä imäkminuwä iquayi. ¹³ Itanqa yquayä hui-pqe, inänjqä. Ii nätmätqä huitañä-huitañä, buayi äwi yätñqä, añi jinañä-wetñqä imäkqeu, itanqa wainqä, olipqä eqä aowä, ä bretqä imäkätñqetä. Ga qu bulumäkata, sipsipqätä, hosi-pqä, ññ kalisi, hosi iqua eyqiyäma äuminuwä iquau, wäunüä-wiyqä hinginqä iqua-pqe, itanqa ämaqä mäkiu mäñdi äkittqiyäpu, ätuma äuminuwä iquau, inänjä-tänuai. Nätmätqä eeqänänjä ii, mbqä ipñqce, ämaqä hma etanqenqä, äwqä hanjä-iqä mapnuwi.

¹⁴ “Nätmatqä si kuapänä äkinyätñqä ii, eeqänänji sitänjä qäqiqi mäwiqä, kiñä nämä äwiqiyä. Huyä-quayunüä äñguänänjä mbqä haqä yämä enqä tä, eeqänänji hma eqäqce, si

anġiņi hiņuä mäqunquä da isġqinyä.”

¹⁵ Inġi, ämaqä, nätmätqä iinġitä mbqä wäunjuä imäkäpu, Bapilonä iyyqä suqä iutaņi mbqä kuapänänjä-tänjä emitpqa iqua, ii, tänjä-hunqä quvqe meqanġqenqä zä wiņganġi, kņuä huäqä-hunqä äqäyäpu, äwqä haņä-iqä ämepu, iisänjä qäqi matqäuqä, kiņä haqä näņi tqäpnuwi. ¹⁶ E ätqäpiyanġanġi, tii tpnuwi.

“Oänä, anjä-himqä naqä iinyqe, huäqä kiņä änaunġiyä! Ii qäkä qäpaiqä anġuanänġi äyäutä, yuä hänesqätä, ipisqätä ämetä, itanġa iyyqä huiwä iunġi, golqä, hikä hui mimäuqänänjä anġuanänjä, ä wimņä aanjä qeqätqä imäkñätġeqä. ¹⁷ Mbqä nätmätqä eeqänänjä iinġi, haņä-iqä ii wimeqanġanä, qui ae imäkġiyä.”

Ga yimbaeu ämitqänjuwä eeqänänjä iquau, ämaqä eeqänänjä yimba iu äqämbu, qua eeqänänjä iunqä äwätqänjuwä iquau, ŋġ ämaqä eeqänänjä yimba iu wäunjuä itqänjuwä iquau, ŋġ mbqä wäunjuä eqä-pņä du itqänjuwä iquapqe, Bapilonä ii-sänjä qäqi matqäuqä, kiņä näņi ätqäukuwi. ¹⁸ Ga kiņä näņi ätqäupu, anjä-himqä iinġi, tä ganġqä suäki hiņuä äqumbiyi, maņä yänänäqņqä tii ätkuwiqä. “Anjä-himqe, naqänänjä tqutänjä asänänġi, hġqu hmanġqä.” ¹⁹ Ga qu qua hiņä ämepu, nyuänġiu äuaquvauqumuatnäpu, kņuä huäqä-hunqä äqäyäpu, äwqä haņä-iqä-tänjä äpmepu, maņä yänänäqņqä tii tpnuwiqä.

“Oänä, anjä-himqä naqä iinyqe, huäqä kiņä änaunġiyä! Iiyqä nätmätqä kuapänä ämäqumuatqa äpeminġetani, yimba

eeqänänä iquauqä kunuñua, eqä-huññiu ikipu, mbqä kuapänänä-tänä ekuwi. Hañä-iqä ii wimeqanğanä, qui ae imäkñgqenqä, huäqä kinä änaunqiyä!”

²⁰ “Qäukuä Goti Hanjuwä Iqunä miqä iquki, hañä-iqä anä-himqä ique i äwimeqenqe, äwqä yeeqä iyä! Itanğa, Goti Iqueqä qokä-apäkä iquendä, Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqänqä endowatkqä iquendä, ññ kukñuä hinuä-tqä iquendä, he anä yeeqä ipiyä. Ii quvqä et-quetñqenqä, Goti Hanjuwä Iqu ae iwäsäutä, kimañi, ävqiyä.”

²¹ Kukñuä ii ae ätqanğa, enätqä yänänäqñqä hñqu, hikä kuä-witqä quqowä qäyqä enqä-panä, hikä kätanänä hñqu ämetä, eqä-pñä bu ätnämeqäkqe. I imäkätä, tii ätkqe.

“Nyi imäkqä-panä iinji, qu anä-himqä naqä Bapilonä ii, bi yänänäqñqä tnämeqäqanğuwänğa, iwä ämaqe, hinuä anğinji mäqunquä danä ipnuwiqä. ²² Iinä etanği, Bapilonä iiki, gita päsqä, hääwä-tqä, ga äkakä huitañä-huitañä qñqä huizi iqua, tqä täkñä yäpä inğisañi, äkakä maqñqä da yänqiyä. Ga ämaqä wäunjuä huitañä-huitañä imäkqänqä näqñqä ae ämetqänjuwä iqua, qu saqä yäpänğisañi mäpmeqä da ipñqäuwä. Hikä kuä-witqä quqowä qäyqä iqueqä äkakä-pqe, saqä yäpänğisa mäwiqä da yänqiyä. ²³ Hiqi-tä iqueqä we-hunqe, we makunqä da yänqiyä. Ga qokä apäkä amanqä kukñuä ii-pqe, saqä yäpänğisa mäwiqä danä yänqiyä. Nätmatqä iinä iqua, tiinä duta kimenqiyä. Ämaqä, tqä mbqä wäunjuä iqä iqua, qua täunji, ämaqä

naqä, yoqä-tänä-qua äpmamiñuwi. Ga si paaqä huitañä-huitañä imäkätinä, qokä-apäkä qua eeqänänä iu qänaknä kipñqä, quanğä äyä ätumiñi.”

²⁴ Itanğa, kukñuä hiñuä-tqä iquautä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iutä, ga ämaqä eeqä, quaeu mäkä-hunqä iqua äpäkkuwitani, hanä-iqä iqu, Bapilonänä äwiqi.

19

Qu, “Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä” ätkuwiñqä

¹ Iiñä ae ätimäuqanğa huizi, nyi mañä kuapanä qäukuä yätuta tii tätqätanğä äwikqe. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä! Ämaqeu hanä anğı iqumuatqetä, yoqä naqetä, yänänäqñqetäñi, neqä Goti Hanjuwä Iqueqänänjqä. ² Ii Iqu qokä-apäkä iuqä suqä iwäsäuqanğani, hmbu kikiyanğua miqä, aanä naqä-qakuänänä Jänä Iwäsäuqä Iqueyqä. Ga apäkä, huiwä yanä hiñgi kiinä ikiqä ii, qokä-apäkä eeqänänä qua iuñi, iiyqä ii ikiqeta qui iwimäkmiñqetani, Goti Hanjuwä Iqu, iinñi iwäsäuqeqä. Ii Iqueqä wäunuä-wiyqä iquau pizqä äpäkkqenqe, Iqu iiyqä kimanñi ävqiyä. Iiñä iutani, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

³ Iiñä ätpiyi, qu anğumñi tiinä ätkuwi. “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä! Ii tä änätäqetani suaki, hea inğa-inğanqä iqa uwquätñqänänä!”

4 Inğanı ämaqä naqä 24 iquatä, nätmatqä häñä-pmeqä-tänä hñquaqui-hñquaquinä iquatä, qonä äqutasepäpu, Goti zä-hawä iu Äpmeñqä Iqueä yoqe, haqeu ämamäupu, tii ätkuwi. “Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä. Ne Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!”

5 Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä iutanı, mañä hñqu tii ätkqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä wäunuä imäkäpu, Iquenyqä zä ipu, yäpä iqinyä itqäñuwä iquenä, ämaqä hiñgiñqä-qe, yoqä-tänä-qe, eeqänänuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäupiyä!”

Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metñqä, ymisañä imäkkqenqä

6 Itanı nyi qokä-apäkä kuapänänä hui, kukñuä ätäpu, aquvä äqämbu pmetanğä-nänä äwikqe. Wiñuä ätimäukqä iqu, ii eqä hakuä enqä-pa äqäyätä, qaquvqä osquä-pa, yänänäqñqä iinä osquanği äwikqe. Häñqä-qua e osuäpiyanğanı, tnänä tiinä ätkqe.

“Goti, neqä Naqä Yänänäqñqä Eeqänänä-tänä Iqu, tänğa aanä ämiqä yänänäqñqä äpmeñqä-qae, ne Iqueqä yoqe, haqeu ämamäuanä!

7 Tänğanı ne äwqä äñguä nenğanğuti, aquvänä itanä, ga Iqueqä yoqe, haqeu mamäuatunqueqä. Ii tii etanği.

Sipsipqä Meqä Iqu apäkä metñqe, qäyu ätimäuqiyä. Ga Iqueqä apäki, näwe imäknä äpmenä. 8 Ga Goti Hanjuwä Iqu apäkä ii, ämuasmänqä qäpaiqä, äñguä kiyä mamätqä wenyä-hunqe ipnätñqä hiñuinä äqunğqe.” (Ämuasmänqä qäpaiqä äñguänänä iini,

ii Goti Iqueqä qokä-apäkä suqä jänänju itqänjuwiyqä.)

⁹ Iinjä etanji, enätqä iqu tii ändkqe. “Si kuknuä tii qäyä. Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Sipsipqä Meqä Iqueä ämanqä ymisanjä iunqä pññqä tääqä ätukqä iqua, yeeqä ipñqäuä.” Iinjä ätätäqänğanj, tii ändkqe. “Kuknuä tä, Goti Hanjuwä Iqueqä eä, aanä naqä-qakuänänjia.”

¹⁰ I dqaŋga, nyi enätqä iqueuä yukä-tänjä qäqiqi qonjä äuktäumi, iqueqä yoqe haqeu mamäumätmä iqanğa, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iinjä miqä panä! Nyi wäunjuä sitä, tqä tta-tñguäka, kuknuä Jisasi Iqu awä ätuminqeuñqä quuvqä eqiyätqänjuwä iquendä, itqänjuwä-pa, asä iinjä itñqä iqunjqä. Si yoqä hage, Goti Hanjuwä Iquenqänä mamävä.”

Ämaqe, Goti Iqueqä kuknuä hinjuä tññqä ävauqumuatätñqe, ii kuknuä Jisasi Iqu awä ätuminqeyi.

Ämaqä, hosi qäpaiqä ique Äpmenqä Iquenqä

¹¹ Nyi iinjä äqunmi, huizi, qäukuä yätuta qñqanjä hutänğanğa, hosi qäpaiqä hñqu tqäutanji äqunqqe. Ga Ämaqä, hosi ique äpmenqä Iqueqä yoqe, tiinji. “Ämaqä Naqä-qakuä Ätätä, Imäkqä Iqueyqä.” Iqu qokä-apäkä iuqä suqenqä iwäsäutäqänğa-pqä, ä mäkä ämivauätäqänğa-pqe, Iqu suqä aanä jänänänju itä, imäkätñqe. ¹² Ga Iqueqä hinju,* tä hänaqä äsätä we-hunqä-paniyi.

* **19:12** Itkimäkqä 1:14

Iwä Iqueqä nyuänjuŋi, ämiqä iquauqä yŋŋa kuapänä äpmakäumiŋqe. Nŋ Iqueqä huiwä iuŋi, yoqä hŋqu äqänä. Huizi iqua yoqä iquenqe, maŋŋqä etanğä, Iqueqä-kiuänä näqŋqä eä.

¹³ Ga Iqueqä ämuasmänqä quäuqä iqueni, häŋeŋe-nänğä ämuasmäumiŋqe. Ga qu Iqueqä yoqe, tii änyuätkuwi. “Goti Hanjuwä Iqueqä Kukŋuiqä.” ¹⁴ Ga mäkä-iqä qäukuä yätutaŋä iqua, hosi qäpaiqä iu äpmapu, Ique qänaki äwivändmiŋuwi. Iqua quwqä huiwä iuŋi, ämuasmänqä kiyä mamätqä, aanğä qäpaiqänänğinä imäknmiŋuwi.

¹⁵ Ämaqä hiŋuiqä äwimenqä Iqueqä maŋitani, † năpğä-hionaqä yanäqŋquä hŋqu ätimäukqe. Hionaqä iqu, hueqä-himqä eeqänänğä iu mändi äkittqiyätŋqä iqueyqä. Ga yäkqä woyqä a äqätä, qunŋi ämitŋqänänğä. ‡ Itani ämaqe, wainqä häukui hikä hovqä imepu qonjçqä iquwä-panŋi, Iqu suqä iinŋi, qokä-apäkiu asä ii itqueniqe. Kiqä qakui tiinŋiqä. Goti Yänänäqŋqä Eeqänänğä-tänğä Iqueqä äwqä tnänğä iinğä ätnä. ¹⁶ Itanğa Iqueqä ämuasmänqä quäuqeutä, ä hawiutänŋi, yoqä tiinğä äqänmiŋqe. “Ämiqä eeqänänğä iquauqä Ämiqätä, ämaqä naqä iquauqä Naqä-queqä.”

¹⁷ Inğani, nyi enätqä hŋqu, mäptqä iqueqä haqeŋi tqäutaŋgi äqunğqe. Iqu yŋŋä eeqänänğä, qäukuä awä iqä äväwa ikitqätanğuwä iquauŋqe, maŋä yänänäqŋqä tii ätkqe. “He, Goti Hanjuwä Iqueqä ymisaŋä naqänänğä imäkqanğqenğä äpäpu, aquvä qämbiyä. ¹⁸ Ga ymisaŋä iuŋi, ämiqä iquauqätä, mäkä-iqä iquau

† 19:15 Itkimäkqä 1:16 ‡ 19:15 Apqä Bukä 2:9

miqä iquauqätä, ämaqä aanjä yänänäqñqä iquauqätä, hosi iquauqätä, itanğa ämaqä, hosi iquau hageqi äpmeñuwä iquauätä huiwä iunjä guwi, he ämbñqänänyä. Ga he huizi iquauqä yäpä imä mäpmeqä inuwä, ä wäunüä-wiyqä hiñgi äpmeñuwä, ηη ämaqä hiñgiñqä, itanğa ämaqä yoqä-tänä iquatä, eeqänänjä iquauqä huiwä iunjä guwi, ämbñqänänyä.”

¹⁹ Injä äwiyätmäñganji, nyi nanüä hiqiyqä iqutä, ämiqä naqä qua iutanä iquatä, quwqä mäkä-iqä iquatäñi, aquvä ae äqäñganğä äqunğqe. Qu Ämaqä hosi iu äpmeñqä Iqutä, Iqueqä mäkä-iqä iquatä mäkä humbñqänänyä.

²⁰ Inğanji, qu nanüä hiqiyqä iquesä, hiñüä-tqä quanğä iquesäñi, guä kiqiyäuekuwi. Hiñüä-tqä quanğä iqu, nanüä hiqiyqä iqueä hiñüä iqi, nätmätqä ämaqä mimäkqänänjä di imäkätä, ämaqä nanüä hiqiyqä iqueä atäunüä iinqe ämepu, iqueqä ktqenqä qonjä äwoktäuminuwä iquaunji, quanğä ätukqä iquvi. § Iquaquini, hänjä yqänänjä-quaqui ämepu, hovqä naqänänjä, hikä piyanjä-weqä tä nätqätanğqä bu ämatnämäukuwi.

²¹ Ga iquaquiyqä ämaqä mäkä-iqä iquaunji, hionaqä Ämaqä hosi iu äpmaminqä Iqueqä mänita ätimäuminğetä, pizqä äpäkkuwi. Itanğa yññä eeqänänjä iqua, mäkä-iqä pizqä e äpäkkuwä iquauqä huiwä iunjä guwi, änäpu äwqä änäpäkkuwi.

20

Jisasi Iqu, qua täunji, quyäukuä 1,000 miniqenqä

¹ Anġinji, nyi ynaunjqä hñqu, qäukuä haqä yätuta äväma quvepġanġi äqunġqe. Iwä iqueqä hipa iunji, qua hovqä täpäunuä maeqä iquesanä hutäuqetä, guä woyqä naqä hñqutä, a äqätminġqe. ² Iqu qämakä hänjesqä naqänänjä ique a äkiqätkqe. Ii qämakä qänġatqä, qu, “Setänä, ämaqeu kuknuänqä ätuma uwqä iquvqä” änyuätminjuwi. Iwä iqu quväukuä 1,000 pmetäninjä iinġqe, ynaunjqä iqu guä woyqetä äkiqiyäuekqe. ³ E äkiqiyäueqetani, iqu iqueni qua hovqä täpäunuä maeqä ique ätnämeqäqe, hovqä iqueni pmäukuä änä mautäuqä, hutäuqetä aanä yänänäqñqä ämäyekqe. Ga iinjä etanġi, Setänä iqu qokä-apäkä hueqä-himqä iunji, anġinji quanġä mätquä yätñqä diñqäuä. Iqu qua hovqä iqueni, quväukuä 1,000 päwqanġanqä, hiñuä äqänä pmetñqänänyä. Ga qänakñi, iqu yäpaqänġisa wänqänänäpu ikiniñqe, äwätepnuwi.

⁴ Nyi iinjä ae äqunmi huizi, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iu mipñqä wäunjuä äwikqä hñqua, ämiqä iuqä zä-hawä iu pmetanġä äqunġqe. Ämaqä iu äpmaminjuwä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe awä ätäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, a yänänäqñqä äqätminjuwitani, ämaqä mäkä-iqä iqua, iquauqä nyuänji huätä ätäväpu, pizqä äpäkkuwä iquayi. Itanġa iqua nanjuä hiqiyqä iquenqätä, iqueqä ktqenqätä qonjä mäwoktäuqä ipu, nanjuä hiqiyqä iqueqä atäunuä iinġqe, quwqä hipenjuitä, hipaitänji, maqñqä iminġä iquayi. Ga

qokä-apäkä ii, qu hänä-pmeqä angi ämepu, Kraisi, Ämaqä Goti Iqu atäunuä ätekqä Iqutä, anä äpmapu mitqätanppi, quväukuä 1,000 päwäniqe. ⁵ Qokä-apäkä qua äptepqä duta angi vauqe, ii aanjä kiŋganä änyä qe ätimäukqe. Itanğa qokä-apäkä ae äpäkonġuwä huizi iqua, quväukuä 1,000 ae äpäwqanġanqä, qu hänä-pmeqe mämeqä danä ipnuwi. ⁶ Ga qokä-apäkä äpäkonġuwä iuta kiŋganä angi ävaukuwä ii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä atäunuä ae ekqä-qua eäpu, yeeqä ipnqäuä. Ga äpäkonqä huizi ätimäutqä iqu, iquauŋi mändi äkittqiyqenqä yänänäqŋqe, hmayqä. Aanjä oeyqä. Hiŋuiqä ävaukuwä iinä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqätä, Kraisi Iquenyqätä hiqäva imäkäpu wimeqä-qua hipnqäuä. Ga qu eeqä, Kraisi Iqutä quväukuä 1,000 iuŋi, ämiqä pmapnqäuä.

Setänä iqueqä mäkä yäpakiyi

⁷ Iwä quväukuä 1,000 ae äpäwqanġanġi, qu qua hovqä täpäunuä maeqä iqueni, qnqanä hutäuqanġpi, ga Setänä iqu guä äkiqiyänä äpmamitätqä iundanġi, inğa ewasqänäniqeqä. ⁸ Iwä iqu yäpaqänġisa ätimäuäqe, Gokä iqueqätä, Manġokä iqueqätä, ämaqä eeqänänä, qua hitunuä äwitqutänqä-pa äpmeŋuwä iuŋi, quanġä ätuätä, mäkä ipäqäpnqä aquvä maqiyäniqeqä. Ämaqä iinä iqua, aanjä kuapänä, a änä matäuqänänä, hikä weä enqä-paniqä. ⁹ Qu qua eeqänänä äwiŋqä iu ikipu, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä, anä-himqä, Iqu kiinä äwinyätŋqä iu pmetanġuwä iquau qäuiqä ktäuqanġuwänġa, qäukuä yätuta te äpätä

mäkä-iqä iquauñi, te aanjä kuapänä ganji äqunqce. ¹⁰ Setänä ämaqe quanğa ätukqä iqueni, qu hovqä naqänänjä, hikä piyanä-weqä tä nätgätanqä, nanuä hiqiyqä iqtä, hiñuä-tqä quanğa iqtä ae äpmetanqinyä iu, ämatnämäukuwi. Ga iqua, hiunji heatqeu, täñä-hunqä naqänänjä hea ique-ique inä meqäpnui.

Goti Iqu, ämaqä ae äpäkonqiwä iquauqä suqe, iwäsäukqenqä

¹¹ Itani nyi zä-hawä qäpaiqä naqänänjä hñqu witanji, ga Zä-hawä Iu Pmetanqä Ique-pqe, äqunqce. Iwä quaetä, qäukuitäñi, Iquenyqä zä äwäsinyä, qäpu ekiyi. ¹² Itanğa, qokä-apäkä ae äpäkonqiwä, yoqä-täñitä, yoqä maeqä-täñitä, eeqänänji, qu zä-hawä iqueä hipenüä iqi tqäutanğa äqunqce. Iqi tqäutanguwänğa, enätqä iqua quwqä suqä imäkminuwä buki ävatäpu, itanğa häñä-pmeqä bukä iqu-pqe inä ävatkuwi. Ga Zä-hawä Iu Äpmenqä Iqu, bukiu qänätanqceunji hiñuä äqunäqe, Iqu ämaqä ae äpäkonqiwä iquauqä suqe iwäsäukqe.

¹³ Ämaqä eqä-pñä iu äpäkonqiwä iquauñi, eqä-pñä iqu a äkiqätminqce, ewasqiyäwqatkce. Äpäkonquesä, wavä iquesäñi, iquaqu-pqe, qokä-apäkä ae äpäkonqiwänğa iquaquiyqä hipa iu äpmaminuwä-pqe inä ewasqiyäwqatkiyi. Itanğa qu eeqänänji, Zä-hawä Iu Äpmenqä Iqueä hipenüä iqi tqäutanguwänğa, Iqu ämaqä hñqunä-hñqunä quwqä suqä imäkminuwünqä iwäsäukqe. ¹⁴ Ga äpäkonqä iqtä, ä wavä iqtä, hovqä tä naqänänjä äsätanqä ique ämatnämäukuwi.

Hovqä tä naqänänjä-tänjä iqu, äpäkonqä huizi iquvi. ¹⁵ Itanğa ämaqä, quwqä yoqe hänä-pmeqä bukä iu maqñqä inqä iqua, qu-pqe hovqä tä naqänänjä äsäñqä ique inä ämatnämäukuwi.

21

Qäukuä änyä-hänjñqätä, qua änyä-hänjñqätä

¹ Nyi ii iqanđi äqunmi, huizi, qäukuä änyä-hänjä hñqutä, qua änyä-hänjä hñqutä, äqunđqe. Qäukuä qua hñuiqä äwämiñiyä iquaqu, hma ae eqanđiyänğa, ga eqä-pñä-pqä iqu, yqänä matuqä ikqe. ² Itanğa nyi anä-himqä Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä atäunüä ikqä, Jerusälemä änyä-hänjä iunđi, hñuä äqunđqe. Ii apäkä hñqu, kiqä qokique ämuanätñqä qeqätqä näwi imäkñgqä-pa, qäkämä qeqätqä iñä imäkñqä, Goti Hanjuwä Iqutä qäukuä haqä yätu äwiñqeutani, äväma quvepñanđi äqunđqe. ³ Itanđqänğa, zä-hawä iutani, manjä yänänäqñqä hñqu tii tqanđi äwikqe. “Qätä nyipiyä! Täñganđi Goti Hanjuwä Iqueqä anđi, qokä-apakitä äpmeqi. Inđi Iqu quwqä awä iqi pmetänđiyä. Ga qu Iqueqä qokä-apäkä heqanđpi, Iqu Iqueqä-kiuä qutä anä äpme, quwqä Goti äpmeñiyä. ⁴ Iqu, kñuä äpakä maqiyqä ipñqä, quwqä hñuä eqä ye esänđiyä. Itanğa qokä-apäki, mapäkonqä danä iqäpnüwi. Nätmatqä qänđatqeta äwäka äpäñqe, täñganđi, qäpu iqanđqetanđi, äwqä hanä-iqä, kñuä qäyqä, itanğa tänjä-hunqä mäwimeqä da iquäniqeqä.”

⁵ Iwä Zä-hawiu Äpmenqä Iqu tii ätkqe. “Qätä nyipiyä. Nyi nätmatqä eeqänäni, änyä-hänjä imäqänä.” Ii ätätäqänğa-pqe, tii-pqe inä ändkqe. “Si kuknuä tä tuwanuä qäyeyä. Ii, aanjä naqä-qakuänänjä etanđi, ga ämaqä eeqänäni, iquenyqe quuvqä heqäpñqänänyä.”
⁶ Itanđanı, Iqu tii ändkqe. “Nätmatqä eeqänäni ae ätimäuqiyä. Hinuiqänqätä, yäpakiñqätäni, Nyi Nqä-näuänjqä. Nätmatqä eeqänäninjqä Qakuä-qunä emä, eeqänäni qäpu Imäqkä-qunjqä. Itanđa ämaqä hñqueqä quväki ye ävätnqe, Nyi iqueni, eqä esquä hea ique-ique pmeqä vqä iquesanı, mbqä maeqä, hñgi guätñqä wimqänä. ⁷ Ga ämaqä hñqu mäkä äunäpiyä iunđi ämävqätäuqanđutqe, Nyi iqueni nätmatqä ii ävätmä, ga Nyi iqueqä Goti pmetanđundi, iwä iqu Nyaqä ymeqä pmetänqiyä. ⁸ I etanđi, ämaqä pemä miqä itqänuwä iquatä, quuvqä maeqiyqä itqänuwä iquatä, suqä aanjä quvqänänjä imäkätqänuwä iquautä, ämaqä pizqä äpäsqtqänuwä iquautä, huiwä yanjä hñgi äväkitqänuwä iquatä, paaqä imäkätqänuwä, ä goti quanđä iquauñqä quuvqä eqiyätqänuwä iquatä, itanđa kuknuä quanđä ätätqänuwä iutäni, qu hovqä naqänänjä hikä piyanä-weqä tä nätqätanđqä iunđä upnuwiqä. Ii äpäkonqä huizi iquvqä.”

Jerusälemä änyä-hänjä iquenqä

⁹ Asä qänđanı, enätqä hñqu nyinyqä äpkqe. Iqu enätqä 7, nätmatqä ämaqä qui imäqkä yäpakä hevqä manđuä inqä, a äqätminuwä

iquautanä iquvqä.* Itanğa enätqä iqu tii ändkqe. “Si biyä. Nyi apäkä Sipsipqä Meqä Iqu metnqä iqäqä iinji, ämäktquamqänänyä.”

¹⁰ Itanji iqu Dnä Änguä Iqueqä yänänäqñqeta, qoqonä naqänänä haqä yämñä hñquenqä änma äukqe. Qoqonä yänisanji, iqu anä-himqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä ätkqä Jerusälemä ii, Iqutä qäukuä haqä yätu äwiñqeta äväma quvepqanji, ämändquakqe. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqu anä pmetanji, Iqueqä tä yänqä naqänänji anä-himqä iisa äyänminqe. Tä iqueqä we-hunqe, hikä jaspä änguänänä kiqä mbqä haqä nändi ikutotqänjuwä-panä, huitanänänä, aanä quvanyäqñqeqä. ¹² Anä-himqä iinä ii, täknä naqänänä haqä yämä äqänminqe. Täknä iqueni, kiqä hävqä qñqanji, 12 imäknminqe. Ga qñqanä iquau-tänä qäqiqinji, enätqä hñqunä-hñqunä ätqäuminjuwi. Itanğqänğa Israitqä iquauqä kawäka 12 iquauqä yoqe, hävqä qñqanä iquaunji, hñqunä-hñqunä äqänminqe.

¹³ Itanğa täknä iinä, mäptqä yapqä inğisa äqänminqeuñi, kiqä qñqanji, hñquaqui-hñqueyqä. Itanğqänğa täknä mäwqä hñğisa äqänminqeuñi, asä hñquaqui-hñqueyqä. Nñ asä täknä mäwqä huizingisa äqänminqeuñi, hñquaqui-hñquenjqä. Itanğa mäptqä wiqä inğisa äqänminqeuñi, asä hñquaqui-hñque inänjqä. ¹⁴ Anä-himqä iinä ique täknä äqänänqe, iwä täknä iqu yänänäqñqä qänätätñqe, hikä 12 iqua äknğäuminqe. Itanğqänğa ämaqä 12, Sipsipqä Meqä Iqu

---

* 21:9 Itkimäkqä 15:1-7

kuknuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä yoqe, hikä iquauñi hñqunä-hñqunä äqänminñqe.

¹⁵ Enätqä nyitä kuknuä anä ätkueä iqu, anä-himqä ii, itaŋga kiqä täknä naqä ique, itaŋga qñqanä täknä ique imäknänñqä iquau, quwqä quäuqenqätä, homäninñqätä iwäsäutñqä, golqä yäkkqe a äqätminñqe. ¹⁶ Itaŋga anä-himqä iutanä täknä mäwqä inñi-inñisanä hiqñqe, asänäñi. Iiyqä quäuqetä, naqetäñi, hñqu mäñdi ma, iquaquiyqä hiqñqe asänänñqä. Itaŋga enätqä iqu anä-himqä ii, iqueqä yäkkqetä hiqñqenñqä iwäsäukqe, kiqä hiqñqe 2,200† ätimäukqe. Anä-himqä iiyqä inñi-inñisanä iwäsäuqätä, kiqä haqä yänñitä-pqä qäsä iwäsäukqe, eeqänäñi hiqñqe asänä ätimäukqe. ¹⁷ Iqu anä-himqä iutanä täknä äqänänñqä-pqe iwäsäukqe, iqueqä hiqñqe 144 ätimäukqe. Hiqñqä iinä iwäsäuqe, ii ämaqä hñqueqä äquanä iutanä, hipa pätäkiqä iunqä iwäsäutqutätqänuwä ii enqä-pani. Itaŋga enätqä, täknä hiqñqä ique iwäsäukqä iqu, hiqñqä ii qesä iwäsäukqe.

¹⁸ Ga anä-himqä iutanä täknä, Goti Hanjuwä Iqu hikä jaspaitä täknä äqäyätä, itaŋga Iqu anä-himqä iinñi, golqä itänä ämätqqe. Ga kiqä äyänqä di, huiwä hiqumuanä hinuä iqänñqä-panä aanä quvanyäqñqe. ¹⁹ Ga anä-himqä iutanä täknä iquvanä bunñi, Goti Hanjuwä Iqu hikä huitanä-huitanä, mbqä naqänñqä äwäminñqe, ämetä huyä-quayunüä enqä-pa iwimäkkqe. Itaŋga iquvanä bunñi, hikä aanä äñguänänñä

† **21:16** Kiqä hiqñqe 2,200 kilomita. Hänaqä Menyämata Lae bunqä änyänñqä iqu, kiqä hiqñqe, 240 kilomita inänñqä.

jaspa iqu ganä äsekqe. Itanġqänġa huizi, hikä säpayä ique, äsekqe. Ga hikä huizi äsekqä yoqe, aketä iquvi. Itanġa hikä huiziqu iqueqä yoqe, emelatqä iquvi. ²⁰ Nġ, hikä huizi, satonikisi ique äsetä, ä huiziqu, koniliyanä ique äsekqe. Itanġa hikä hġquququ, klisolaitä iqu etanġi, itanġa huiziqu, kiqä yoqe, belitä iquvi. Ga hikä huizi iqu, topasi iqu etanġqänġa, nġ hikä 10 iqu, klisoplesi iquvi. Ä hikä huiziqu, hayäsinä iqu etanġi, itanġa yäpaki, amelisi ique, iquau äsekqe. ²¹ Ga hävqä qġqanä 12 iqua, qu kamä naqänänä enqä-paŋiqä. Ga kamä iinä iqua, mbqä naqänqä imäkqä eä, aanä qäpaiqänäŋi. Ä hävqä qġqanä hġqunä-hġqunänä iquauŋi, kamä hġqunä-hġqunä imäknminqe. Nġ anä-himqä yäpä yänġisaŋqä huänqe, golqetanä imäkänqe. Ga golqä iinġi, kiyä mamätqä, aanä quvanyäqġeqä.

²² Ga anä-himqä iuŋi, nyi hiqäva-imäkqä anä hġqu hiŋuä mäqunquä ikqe. Goti Naqä, Yänänäqġqä Eeqänänä-tänä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutäŋi, hiqäva-imäkqä anä iquenyqä tġänqä Iquaquvqä. ²³ Itanġa anä-himqä iuŋi, mäptqä, ä qanüä äyänätä we hunätġe, hmanjqä. Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä naqä motquetġqä tä-yänqä naqänänä iqu, anä-himqä iu yänġuäniqe. Nġ Sipsipqä Meqä Iqu hiqitä enqä-pa, anä-himqä iu äyäwqätä pmetanġi äqunġqe. ²⁴ Iwä qokä-apäkä hueqä-himqä eeqänänäŋiutäŋi, qu qanġi, Tä Iqu yänätanġqeu upnuwi. Itanġqänġa qua eeqänänä iu ämiqä naqä äpmakäwänjuwä iqua, nätmätqä äŋġuänänä

quwqä yoqä naqä motquapnqä isua, iqinyqä äma ppuwi. ²⁵ Ga heatqä hiawiqe, anä-himqä iunji, matimäuqä etanji, anä-himqä iutanä täknä hävqä qnqanä eeqänänä iquauñi, mämäyeqä, hiunji ique-ique hutänätäniqeqä. ²⁶ Hueqä-himqä iquauqä nätmatqä änguänänä, yoqä naqä ävätñqä eeqänäñi, qu anä-himqä yäpä yängisa äma mipaqupuwi. ²⁷ Mä nätmatqä, Goti Iqueqä hinuä iqi änguä maeqä, kiyä mätqä itä, ä ämaqä, suqä aanä quvqänänä imäkmpqä itä, ämaqä quanjä ätmipqä itäñi, qu eeqä, anä-himqä yäpä yängisa mäyqä ipnuwi. Hma naqä-qakuiqä. Nñ qokä-apäkä quwqä yoqe, Sipsipqä Meqä Iqueä hänä-pmeqä bukä iu äqänänqä iqua, qu quwänä anä-himqä yäpä yängisa pepnuwi.

22

Eqä hänä-pmeqä vqenqätä, zä hänä-pmeqä vqenqätä

¹⁻² Itanğa enätqä iqu, eqä naqä hänä-pmeqä-vqä hnqu ämändquakqe. Ga kiqä äyänqä di, huiwä hiqumuänä hinuä iqänqänänä aanä quvanyäqñqä iniqä. Eqä iinä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqätä, ä Sipsipqä Meqä Iqueätä, zä-hawä iuta ekukua, anä-himqä iyeqä hänaqä awä iqi quvepqanji äqunqce. Itanğa eqä yätäqä inği-inğisanji, zä hänä-pmeqä-vqä hui ätqäunäüä. Ga zä hänä-pmeqä-vqä iinä iqua, häukuä qanüä ique-ique wiquänqiyä. Itanğa kiqä quwqe, qokä-apäkä eeqänänä iu änguä iwimäkquänqiyä. ³⁻⁴ Itanğa nätmatqä

eeqänänjä, Goti Iqu mäwiŋqä iqäqä iqua, iqiŋi mäwiqä danä enä. Goti Hanjuwä Iqutä, Sipsipqä Meqä Iqutä, zä-hawä iu äpmanyä miqiŋqeqä. Iquaqu pmetanŋiyänŋani, Iqueqä wäunüä imäkqä iqua, Iqueqä yoqe haqeu ämamäupu, wäunui imäkqämanäpu, Iqueqä himä-hiqumuanju hiŋuä qumbnuwi. Itanŋa, iqua quwqä hipenüä iuŋi, Iqueqä yoqä-tänjä-quayi. ⁵ Itanŋa Goti Naqä Hanjuwä Iqu, qokä-apäkä iuŋi we-huŋqe, Iqueqä-kiuä vqanŋqetanji, heawiqe matimäuqä da itä, hiqiteta, mäptqä iqueqä we-huŋqeutänji, wäunüä imäkqänŋqe, maeqä danä yäniqeqä. Oeyä. Ga qu hea ique-ique ämiqäpnuwi.

Jisasi, si biyä!

⁶ Iqu iinjä ämändqueqetanji, tii ändkqe. “Kukŋuä tä aanä naqä-qakuänänjä etanŋi, ga ämaqä eeqänänji, kukŋuä iquenyqe, quuvqä heqäpŋqänänjä. Goti Naqä Iqu, kukŋuä hiŋuä-tqä iquauqä quuvqe wivauqumuatqä Iqu, Iqueqä enätqä hŋqu, Iqueqä wäunüä imäkqä iquauni, nätmatqä eeqänänji, maqänä timäutŋqä iinjä motquetŋqä, ändowatkqe.*

⁷ Jisasi Iqu tii ätkqe.

‘Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä.†

Ämaqä, kukŋuä nätmatqä timäuniqenqä bukä tqe äqänänqä iu qänaknä imipqä iqua, Goti Iqu anŋuä iwimäkänŋiyä.’”‡

⁸⁻⁹ Nyi Jonä, nätmatqä timäuniqenqä, qätä äwiyätmä, äqunŋqä iqunji. Nyi qätä äwiyätmä,

* 22:6 Itkimäkqä 1:1 † 22:7 Itkimäkqä 3:11 ‡ 22:7 Itkimäkqä 1:3

hiñuä ae äqunmitaņi, eñätqä nätmatqä e ämändquakqä iqueuä yukä-täñä qäqiqi qoñä äuktäumi, iqueqä yoqe haqeu mamäümätmä iqanğa, iqu tii ändkqe. “Si nyinyqe, iini miqä panä! Sitä, tqä tta-tñguäka kukñuä hiñuä-tqä iquatä, ämaqä eeqänänğä, bukä tqe qänaknä itqänğuwä iquatä, Goti Iqueqä wäunğüä-wiyqä enğuwä-pa, nyi asä iinğä iqunğqä. Si yoqä haqeu mamäutñqe, Goti Hanjuwä Iquenyä qoñä woktävä.”§

¹⁰ Ga hui-pqä inä tii ändkqe. “Kukñuä nätmatqä timäuniqenğqä bukä tqe äqänänğqe, qäqi ae ätimäutñqä iqä-qae, si imä zä makip-tqäyqä panä. ¹¹ Ae ätimäutñqä iqä-qae, ämaqä suqä quwqä äki-äkitañä imäkätqänğuwä, quwqä iunä äwäpu, qäyä imäkqa uwqanğpu. Nñ qokä-apäkä Goti Iqu Iqueqänğqä atäunğüä iqanği, suqä jänänğä iunä imäkätqänğuwä, iunä qäyä imäkqa uwqänğqeğqä.”

¹² Jisasi Iqu tii ätqiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi maqänä quvepmqänä. Ga maqänä äquvepätmänğani, ämaqä hñqunä-hñqunänğä iunğ, quwqä suqä imäkätqänğuwä-pa, kimañi wimqä iinğqe, Nyi qäsä äma quvepmqänä.

¹³ Hiñuiqänğqä, qänakñqä, Nyi Nqä-näuänğqä. Nyi ganä äpmamä, yäpakänğqä äpmeñqä Iqunğqä. Nätmatqä eeqänänğinğqä Qakuä-qunä emä, qäpu imäkqä Iqunğqä. ¹⁴ Qokä-apäki, quwqä ämuasmänğqä asñä äqäyätqänğuwä iquaunğ, Goti Iqu anğüä wimäkqanğuti, qu zä hänğ-pmeqä-vqä ique änäpu, anğ-himqä iutañä hävqä qñqanğä äutemä yänğisa paqunğqäuä.

---

§ 22:8-9 Itkimäkqä 19:10

15 Itanğa ämaqä, suqä aanä quvqenä imäkqä iquau, paaqä imäkqä iquau, huiwä yanä hiŋgi väkiqä iquatä, ämaqä pizqä päsqa iquau, ä goti quanğä iquaunqä quuvqä heqiyqä iquatä, ηη suqä quanğiuŋqä äwinyätä, qänaki iqä iquatäni, qu eeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä anä-himqä iuŋi, yäpaqänğisa pmapnuwiqä.

16 Nyi Jisasi Iqunä, Nyi Nqä enätqe, henyqä ändowatqanğä, ga iqu qokä-apäkä, Nyaqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iquenä, Nyaqä kuknuä tä awä äyä etätŋqeqä. Nyi ämiqä Dewiti iquesanä Zä-Hutäknä äunğqä Iqunä,* ga iquesa ätimäukqeqä. Itanğa Nyi Qätäqueqä zinuitä ätimäutä, äyänätŋqä Iqunqä.”†

17 Dnä Änğüä Iqutä, ä Sipsipqä Meqä Iqueqä apäkisäni, tii ätqinyä. “Si biyä.”

Ga ämaqä eeqänänä, kuknuä tä qätä äwipqä iqua, qu-pqe tii tpnuwi. “Si biyä.”

Itanğa ämaqä äkisqu-äkisqu, quväki ye vqanği, eqänqä äwiŋğqä iqu, äpätŋqänänjçä. Ga tqu-tqu eqä hanğä-pmeqä vqe, nätnqä etaŋgutqe, iqu äpätä mbqä maeqä, qanyä ionätŋqeqä.

Jonä iqueqä kuknuä yänänäqŋqä yäpakiyi

18 Ämaqä eeqänänä, kuknuä nätmätqä timäuniqenqä bukä tqe äqänänqe qätä wipqä iquauni, nyi Jonä iqunä yänänäqŋqä tii tumqe. Ämaqä hŋqu kuknuä tqueni, hui wiyä iqa uwqanğutqe, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iqueni, hanğä-iqä aanä quvqä iinğä bukä tqe ätä

* 22:16 Itkimäkqä 5:5 † 22:16 Itkimäkqä 2:28

äqänänqce, wiyä iqa peyäniqe. ¹⁹ Nñ ämaqä hñqu, kukñuä nätmatqä timäuniqenqä bukä tqce äqänänqceuta hui huätä mamäuqanqutqce, ga Goti Hanjuwä Iqu iqueqä nätmatqä äñguänänä iinqä bukä tqce ätä äqänänqce, huätä mätnämäunqiyä. Nätmatqä äñguä ii, zä hññä-pmeqä-vqä iqutä, Goti Hanjuwä Iqueä anñä-himqä iisä, iquaquvi.

²⁰ Ga Ämaqä nätmatqä eeqänänä iinqä awä ätätñqä Iqu, tii ätqiyä. “ ‘Nyí maqänä quvep-mqänä-qe,’ naqä-qakuä etkqce.” Auä, yqänä! Jisasi Naqä Iquki, Si maqä quvepiyä!

²¹ Naqä Jisasi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, nätmatqä äñguänänä hññi vqe, etapquä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä pmetänä.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac